

**Дигиталната медийна грамотност в контекста на „общество на
знанието“: състояние и предизвикателства**

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Дигиталната медийна грамотност: теоретична рамка.....	2
1.1. Дигитализация и дигитални умения в българското общество.....	8
2. Емпирично изследване.....	9
2.1. Методи и извадка.....	9
3. Резултати.....	10
3.1. Мобилни устройства, смарт устройства и достъп до интернет.....	10
3.2. Дигитална грамотност и умения.....	20
3.3. Социални мрежи.....	25
3.4. Онлайн обучение и неговото качество.....	28
3.5. Доверие в дигиталните медии и информацията в тях.....	38
3.6. Кибертормоз.....	45
3.7. Изводи.....	50
4. Фокус групи.....	52
Заключение.....	75
Литература.....	76
Приложения.....	78

1. Дигиталната медийна грамотност: теоретична рамка

Основното понятие, което стои във фокуса на настоящия проект е «дигиталната грамотност». През последните години дигиталната грамотност, умения и компетентност са обект на голям интерес при обсъждане на това какви умения трябва да имат хората в обществото на знанието (Sefton-Green, Nixon & Erstad, 2009). Дискусията за дигиталните умения е в по-малка или по-голяма степен свързана с политиките на европейско и национално ниво, както и с очакванията към квалификацията на кадрите на пазара на труда и има своите корени в икономическата конкуренция, в която новите технологии се разглеждат като възможност и подходи за решение (Punie, 2007; ОИСР, 2010).

Концепцията за „дигиталната грамотност“ има устойчива и дълга традиция на развитие и обосноваване, свързана с медийната грамотност (Erstad, 2010); известни са различни публикации за дигиталната грамотност, отнасящи се до образованието (Sefton-Green, Nixon and Erstad, 2009). Разработването на тази концепция има отношение както към традиционната грамотност, така и към медийните изследвания и анализи. Пример за такава дефиниция е разбирането, което Jones-Kavalier и Flannigan (2008) предлагат: дигиталната грамотност представлява способността на човек да изпълнява ефективно задачи в дигитална среда; „дигитална“ означава информация, представена в дигитална форма и използвана предимно от компютър, а грамотността включва способността да се четат и интерпретират медийни съдържания, да се възпроизвеждат данни и изображения по дигитален път и да се оценяват и прилагат нови знания, придобити в дигитална среда.

Aviram and Eshet-Alkalai (2006) описват дигиталната грамотност като комбинация от технико-процедурни, когнитивни и емоционално-социални умения. Sefton-Green, Nixon and Erstad (2009) смятат, че концепцията се използва, за да опише нашата ангажираност с дигиталните технологии, тъй като те посредничат в много от нашите социални взаимодействия; според тях, публикациите, свързани с участието в дигиталните практики и култури, са сложни. Авторите оценяват концепцията „дигитална грамотност“ за фундаментално полезна, която има пресечни точки с реалностите на формалното и неформалното обучение.

Има няколко подхода към дигиталната грамотност и няколко начина за нейното осмисляне (Carrington, 2005). Според Карингтън, промяната от печатания текст към "текстове" на дигитални устройства, е много фундаментална промяна и по отношение на участието в отворената и интерактивна култура на грамотност. Дигиталната грамотност се определя (Erstad, 2006) като "умения, знания и нагласи в използването на дигиталните медии", необходими, за да могат да се овладеят предизвикателствата на медийното съдържание. Авторите - Eshet-Alkali и Amichai-Hamburger (2004) смятат, че дигиталната грамотност се състои от пет основни умения: четене (дигитално разбиране и възпроизвеждане на съществуващите съдържания), умения за разклоняване (изграждане на съдържания от нелинейна, хипертекстуална навигация), информационни умения (оценка на качеството и валидността на информацията) и социално-емоционални умения (разбиране на "правилата", които преобладават в киберпространството и прилагане на това разбиране в онлайн комуникацията в киберпространството). В последствие, авторите добавят и „умение за мислене в реално време“ (способността да се обработва и оценява голям обем информация в реално време (Aviram & Eshet-Alkalai, 2006). Специално внимание в дигиталната грамотност има писменото (символичното) представяне, което след това се медиира от новите технологии (Merchant, 2007: 121).

Според Мърчант новите технологии, макар и силно визуални, включват и ясно изразен елемент на писане. Мултимодалността е съществена характеристика на дигиталната грамотност, както и контекстът, в който тя е създадена и в която тя трябва да се използва. Важна особеност на дигиталната грамотност представлява *критичността*, свързана с критично разбиране и тълкуване на конструираната природа на популярната култура (Merchant, 2007; Hague & Williamson, 2009). По този начин, се използва Интернет и други ИКТ, за да се идентифицират важни въпроси, да се търси и намира информация, да се прави критична оценка на полезността на тази информация, с чието синтезиране, да се отговори на въпросите, които са подтикнали търсенето на информация.

Друг подход към концепцията за дигиталната грамотност представлява разширяването на традиционната концепция за грамотността с новите функции на дигитализацията и как те променят идеята за грамотност. „Отношението между грамотност и технология е трансдействено (transactional) (Leu, Kinzer, Coiro и Cammack, 2004). По друг начин казано, добрите дигитални умения се основават на академични умения като четене и

писане и представляват функционални умения необходими за работа и комуникация с технологиите и медиите (Hague & Williamson, 2009: 5; Twist и Withers, 2007). В този контекст образоването придобива решаваща роля и особено важна е ролята на преподавателя в постоянно усложняващата се ситуация. Като допълнение, Erstad (2010) поставя знак за *равенство* между *дигиталната и медийната грамотност* и предлага следните аспекти на медийната грамотност като част от обучението в образователната система: 1) Основни умения 2) Медиите като обект на анализ 3) Изграждане на знания в тематични области 4) Стратегии за учене и 5) Дигитална библиография / Културна компетентност.

Дигиталната компетентност (е най-близка в съдържателен план до дигиталната грамотност) е концепция, описваща уменията, свързани с познаването и владенето на технологиите и прилагането на тези умения в професионалния и социалния живот. През последните години се използват и други термини, които имат близко значение, като: компютърни умения, информационни и технологични умения, медийна и информационна компетентност (Adeyemon, 2009, Krumsvik, 2008). В някои от случаите, термините са по-тесни, напр. „интернет умения“ или „компютърни умения“ (Arnone & Reynolds, 2009; Jones-Kavalier & Flannigan, 2008); в други случаи, термините са по-обща, например „грамотност на 21-ви век“, където акцентът се поставя на социалните умения, които се развиват благодарение познаването на дигиталните технологии (Jenkins et al, 2006).

Широкото разнообразие от концепти отразява бързото развитие на технологиите, както и различните области на интерес, свързани с тяхното внедряване във всички области на професионалния, икономически и културен живот (Aviram & Eshet-Alkalai, 2006); дигиталните технологии дават тласък и в развитието на преподаването и информационните изследвания (Alamutka, Punie и Redecker, 2008). Подходите към дигиталните умения и компетентности са динамични вследствие на развиващите се нови технологии и тяхното използване в обществото (Aviram & Eshet-Alkalai, 2006; Jones-Kavalier & Flannigan, 2008).

Връзката между компетентност и умения се определя в публикацията на ОИСР: "Компетентността е нещо повече от знания и умения. Тя включва способността да се отговаря на комплексните изисквания, като се мобилизират психосоциални ресурси (включително умения и нагласи) в конкретен контекст"(OECD,2005: 4). Освен това, дигиталната компетентност включва не само дигитални умения, но и социални и

емоционални умения, свързани с използване и разбиране на дигиталните устройства. В този контекст Европейската комисия (вж. Punie & Cabrera, 2006) определя дигиталната компетентност като включваща увереното и критично използване на технологиите на информационното общество за работа, отдих и комуникация. Тя е базирана на основните умения в областта на ИКТ, т.е. използването на компютри за извличане, оценяване, съхраняване, производство, представяне и обмен на информация, както и комуникация и участие в мрежи за сътрудничество чрез Интернет.

В тази посока трябва да се разглежда приетата още през 2010г. Лисабонска стратегия. С нейното приемане е взето глобално решение за модернизиране и повишаване качеството на образованието, а това трябва да доведе до овладяване на седем ключови компетенции: общуване на роден език, общуване на чужди езици, математическа компетентност и основни знания в областта на природните науки и технологиите; дигитална компетентност, умения за учене, обществени и граждански компетентности (<https://mycompetence.bg/static/9>).

Ключово значение за развитието на дигиталната компетентност и умения има приетата през 2010г. от Европейската комисия - **Програма в областта на цифровите технологии за Европа**, известна като **Дигитална Европа** („Digital Agenda for Europe“), която представлява една от седемте водещи инициативи на Европейската Стратегия „Европа 2020“. Подчертани са новите възможности и приноса на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) за успешно осъществяване на стратегията. Изведени са дигиталните компетенции, които хората трябва да притежават; в матрицата за самооценка фигурират група индикатори като: възможности за обработка на информация; познаване на формите на комуникация; създаване на съдържание; гражданско участие; сигурност; решаване на проблеми и пр. <https://europass.cedefop.europa.eu/bg/resources/digital-competences>
https://europass.cedefop.europa.eu/sites/default/files/dc_-_bg.pdf

За по-добро разбиране на естеството на дигиталните компетенции, Европейската комисия разработва *„Европейска рамка за дигитална компетентност на гражданите“*-DigComp. Тя включва пет области с общо 21 компетенции. Областите са: информационна грамотност и работа с данни; комуникация и сътрудничество; създаване на дигитално съдържание; безопасност и разрешаване на проблеми. (<https://www.schooleducationgateway.eu/bg/pub/resources/tutorials/digitalcompetence-the-vital.htm>); създадената Матрица позволява самооценка на дигиталните компетенции.

„Уменията на 21 век“ е друг термин - синоним, с който се обозначава дигиталната грамотност и умения (Jenkins et al., 2006), явяващи се предпоставка за участие в новите общности, възникващи в рамките на едно мрежово общество. Тези умения се състоят от:

- игра (способност да се експериментира със заобикалящата среда като форма за решаване на проблеми);
- представяне (способност да се приемат алтернативни идентичности с цел импровизация и откриване);
- симулация (способност да се интерпретират и конструират динамични модели на процеси в реалния свят);
- упълномощаване (способност за извличане на медийно съдържание);
- мултитаскинг (способност да се сменя фокусът при решаване на различни проблеми);
- разпределено познание (способност да се взаимодейства с инструменти, които разширяват умствения капацитет);
- колективно разузнаване (способност да се обединяват знанията и да се сравняват бележки с другите към обща цел);
- преценка (способност да се оценява надеждността на различни източници на информация);
- трансмедийна навигация (способност да се следва потока от информация в различни модалности);
- работа в мрежа (способност да се търси, синтезира и разпространява информация);
- преговори (способност за комуникация с различни общности и следване на алтернативни норми).

Може да се каже, че в литературата има не малко изследвания на дигиталната грамотност и умения на хората от различни възрасти, професии и класи. Проучванията, често са ограничени в техните подходи, групи, попаднали в извадките и методи за събиране на данни (Deursen и van Dijk, 2009). Deursen и van Dijk (2009) представят няколко насоки по отношение на изследванията в тази област:

1. Първото направление е свързано с познаване на изходни условия на боравене в мрежата;

2. Друго направление се отнася до специфичната среда и структури, хипервръзки, от които е изградена тази среда;

3. Друго направление на проучванията се отнася до съдържанието, предоставено от дигиталните медии и търсене на информация в мрежата.

4. Важен акцент в изследванията са личните цели и ползи от използването на дигиталните медии.

Дигиталната грамотност е свързана със способността за разпознаване на необходимата информация и включва уменията, тази информация да се намира, оценява и използва ефективно (Correia и Teixeira, 2003).

В обобщение, концепцията за дигиталната грамотност е развиваща и утвърждаваща се концепция, свързана с усъвършенстване на технологиите, както и с политическите цели и очаквания за гражданство в обществото на знанието. Тя включва разнообразни умения и компетенции в няколко области: медии и комуникации, технологии и изчисления, грамотност и информационна наука. Дигиталната грамотност се състои от: 1) технически умения за използване на цифрови технологии; 2) способност за използване на новите технологии по целенасочен начин за работа, обучение и изучаване, и за ежедневието като цяло в различни насоки; 3) способности за критична оценка на дигиталните технологии; 4) мотивация за участие в дигиталната култура.

Дигиталната грамотност се разглежда като основна компетентност в политическите документи и в различните приложни проекти и изследвания.

Новите медии допълват картината на медийното посредничество. Днес е налице едно почти тотално посредничество и зависимост на много социални процеси и на обществото като цяло от традиционните и нови средства за комуникация. Това посредничество важи с особена сила за днешното общество – обществото на 21 век, в което появата на нови масови средства за комуникация и медийно детерминирани образувания е обичайно явление с усложняващи и едновременно с това - улесняващи ефекти.

Процесите на формиране на нови социални общности и образувания с виртуален и изключително мобилен характер, паралелизирането на виртуалната и физическата среда е едно обединяване в една обща медиализирана реалност, разкриваща един различен тип усложняване на обществото и неговото функциониране. Този нов тип

усложняване се съпътства с медиализиране на много от тези процеси и едновременно с това с улесняване, свързано с компресиране на времето и пространството, с достъпи от различен характер, нови форми на групова и общностна солидарност.

Промените в глобалната икономика, които много често намират израз в използване на медиите като механизми на нейното функциониране, рефлектират обратно в глобалната циркулация на обществото на знанието. Именно гравитациите около и самите нови медии са фокусите, в които и чрез които глобализационните процеси формират до голяма степен и продължават да формират разнообразието от вариациите на своята иманентност и разкриват последиците от дигитализацията на обществото.

Социалните мрежи се превръщат в основен проводник на информация от различни източници - както на публикации от традиционните медии, така и на материали от блогове, форуми, видеоматериали от различно естество и качени на различни платформи. Освен това, социалните мрежи служат и за обмен на информация. Получава се многостранен обмен на информация, който циркулира от социалните мрежи, традиционните медии и блоговете и обратно. Това взаимодействие между различните информационни средства е изключително показателно за разпространение на съдържания в съвременния свят и представя един от модерните начини на функциониране на дигиталната система.

1.1. Дигитализация и дигитални умения в българското общество

Дигитализацията е неразделна част на обществото. Всеки един процес, явление, общност и отношения са свързани с дигитализацията и информационните технологии. Животът на съвременния човек представлява една продължителна поредица от активното навлизане на дигиталните устройства в начина ни на живот, в професионалните ни отговорности и дейности, в свободното ни време и личните контакти. Тази силна дигитална наситеност се отчита перманентно и съвременният човек ясно осъзнава своята зависимост от информационните технологии, без които трудно би могъл да изпълнява работата си, да контактува с хора и институции, които отразяват различни нива на социални взаимодействия, както и да организира свободното си време и развлечения. От тази гледна точка, е необходимо да подчертаваме различните форми на симбиоза между обществото и дигитализацията, както и възможните проявления на тази симбиоза.

Настоящият анализ има за цел да покаже конкретните измерения на навлизането на дигитализацията и различните технологии в българското общество и по –конкретно:

- Какви дигитални устройства притежават индивидите и как ги използват;
- Как се включват в Интернет и какво е тяхното участие в различните социални мрежи;
- Какви са характеристиките на различните социални мрежи и медии, които използват;
- Какво е качеството на онлайн обучението, като един от примерите за дигитална активност в социален план;
- Какво е технологичното ниво на онлайн средата;
- Какви са предизвикателствата пред онлайн обучението?

Основните изследователски въпроси са свързани с показване на високата степен на високотехнологично ниво на българската онлайн среда, както и представяне на основните характеристики на онлайн обучението, което представлява една нова образователна активност за българското училище и неговите основни актьори, които постепенно стават активни негови потребители.

2. Емпирично изследване

2.1.Методи и извадка

Настоящият анализ е базиран на резултати, получени от социологическо проучване проведено в рамките на настоящия проект, финансиран от ФНИ. Проучването е реализирано през м.март 2021г. с метода на анкетата с хора от различни възрасти (18+), занятия и образование. Във въпросника на проучването бяха включени темите, които пряко се отнасят до дигитализацията на обществото, използването на различни дигитални устройства и интернет, участието в дигиталното обучение и отношението към него. В проучването се включиха 1018 лица, разпределени в следните категории:

Възраст:

- 18-29 години: 37.9%
- 30-39 години: 24.6%
- 40-49 години: 18.7%
- 50-59 години: 8.4%
- 60+ години: 10.4%

Прави впечатление, че най-активната възрастова група попаднала в извадката са лицата до 40 години, т.е. те са дигитално най-активните и най-предразположените към усвояване на дигитални умения и дигитална култура хора. Това е поколението на хората, които като студенти или като родители на малки деца са активно включени в различни форми на отношение към дигитализацията и информационните технологии. Те пряко показват и проявяват своята конкретна свързаност с компютърния свят на digital natives.

Образование

Това беше другата важна характеристика на извадката:

- Лицата с образование „до средно“ са: 1.4%
- Завършилите средно образование съставляват: 35.6%
- Завършилите висше образование са: 41.1%
- Лицата с научна степен са: 22.0%

Прави впечатление, че най-много са високообразованите респонденти. Това е така, защото дигиталните умения изискват и конкретна обща култура и образователни умения. Макар, че има много примери на хора, които притежават дигитални умения без това да е съпроводено с високо образование. Като цяло дигиталните различия възпроизвеждат разделенията, съществуващи в обществото по възраст, етнос, професия, като ги засилват и задълбочават.

Пол

В извадката се включиха:

- Мъже: 28.7%
- Жени: 71.3%

Като цяло това разпределение дава приоритет на жените като по-активната в социално отношение част от българското общество.

3. Емпирично изследване: Резултати

3.1. Мобилни устройства, смарт устройства и достъп до интернет

Едно от важните неща в условията на дигитализация е наличието на дигитални устройства, които се превръщат в основен посредник за дейността в Интернет, в социалните мрежи и медии. В проведеното изследване най-много от респондентите притежават (Графика 1):

- Мобилен телефон: 95,1% от лицата;
- Лаптоп: 90,2%
- Таблет: 42,9%
- Настолен компютър: 39,2%
- Друго: 13,9%.

Графика 1 Притежаване на дигитални устройства

Прави впечатление, че много от респондентите притежават повече от едно дигитално устройство, което е показател за високата степен на дигитализация на населението. Тук обаче веднага може да се постави въпросът, че макар и дигиталните устройства вече да са поевтинели, те представляват проблем за не малка част от българското население, предвид високия процент на безработица, както и големия дял на хората, които имат доходи от порядъка на средна работна заплата за страната. Освен дигиталните, попитахме респондентите и за притежаването на различни смарт устройства.

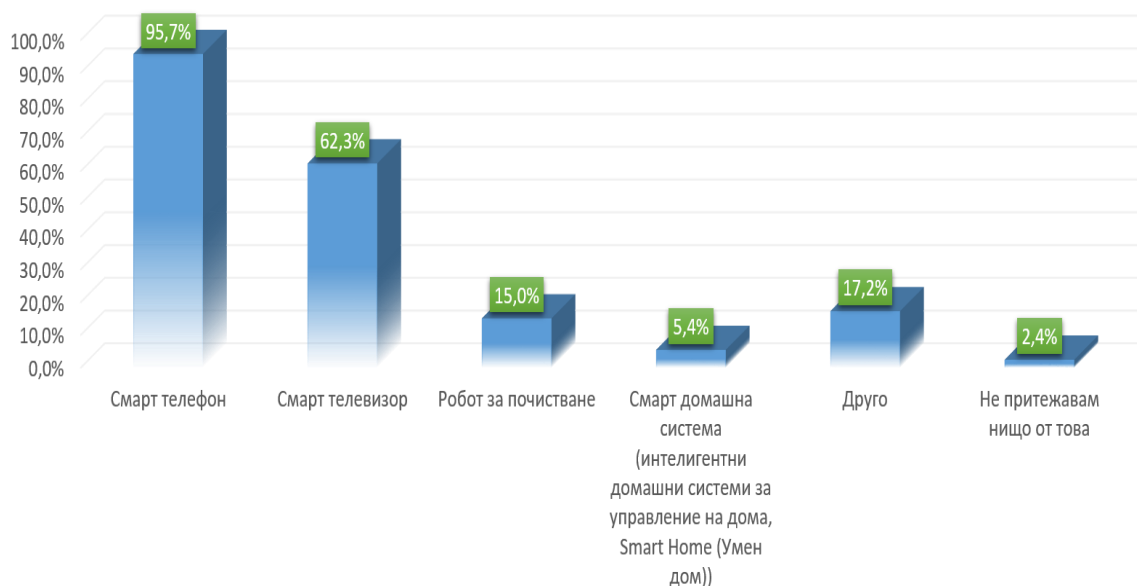
В реализираното пробно изследване (което беше проведено през януари-май 2019 г.) сред основните показатели е очертаването на основните дигитални устройства, които респондентите притежават. В този план, получените резултати разкриха следната картина:

В настоящото проучване на тема *Дигиталната медийна грамотност* се добави и нов акцент, свързан с притежанието на смарт устройства. (смарт телефон, смарт телевизор, робот за почистване, смарт домашна система (интелигентни домашни системи за управление на дома, Smart Home (Умен дом), и т.н. Като цяло, смарт технологиите разкриват задълбочения стремеж към по-висока степен на автоматизация с цел улеснение на ежедневните ни дейности, контрол върху потреблението на енергията. Въз основа на получените резултати се регистрират следните изводи: най-популярен е смарт телефонът-95,7 %. По своята същност той комбинира различни функции-между телефон и компютър. На второ място, респондентите признават, че притежават смарт телевизор 62,3 %. При него отново имаме съчетание на редица услуги, свързани с интернет потреблението и утвърждаване на визията за стремеж към ориентиране и осигуряване на едно максимално цялостно потребителско изживяване. Прахосмукачката-робот притежават 15% от респондентите. Smart Home технологии или така наречените умни домове, имат 5,4%, а 2,4% заявяват, че не притежават смарт устройства. (Графика 2).

Графика 2 Притежаване на смарт устройства

ПРИТЕЖАНИЕ НА СМАРТ УСТРОЙСТВА

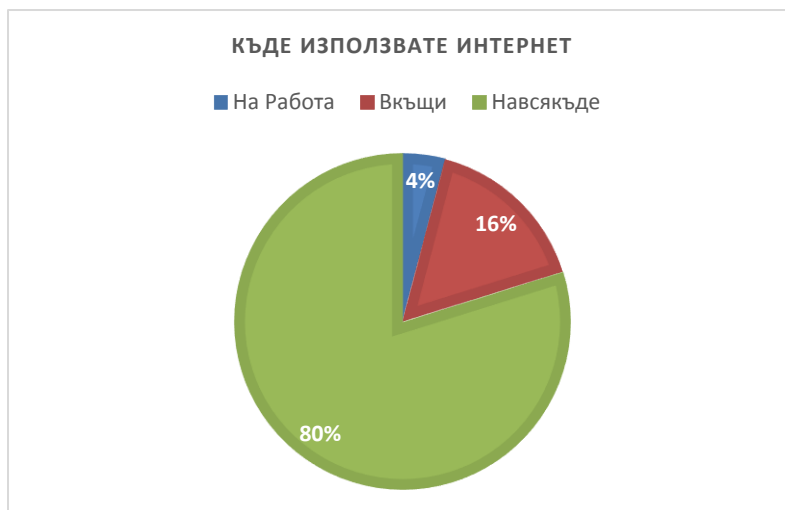
В допълнение трябва да се подчертае, че за да бъдат реално активни дигиталните устройства е необходимо поддържането на интернет услуга, било като включен план към съответното дигитално устройство, било като самостоятелна услуга, която се купува от мобилния оператор. В този контекст може да се каже, че дигитализацията възпроизвежда съществуващите разделения и неравенства като ги издига на следващо ниво.

Поддържането на Интернет връзката се оказва от голямо значение за използването на постиженията на дигитализацията. Освен това в зависимост от позиционирането на използвания интернет могат да се направят обобщения за степента на неговото използване, както и за активността на самите потребители на мрежата.

На въпроса *Къде основно използвате интернет?* (Графика 3) получените отговори имат следния вид:

- На работа – 4,1%
- В къщи – 16,1%
- Навсякъде (имам мобилен интернет) – 79,8%.

Графика 3 Къде се използва Интернет

Забелязва се, че над 2/3 от изследваните лица имат мобилен интернет, което им позволява да го използват навсякъде и да бъдат максимално дигитализирани, тъй като във всеки един момент и на всяко място те имат достъп до мрежата. На практика посочените разпределения са индикативни, за това че голяма част от българското население, основно младите хора са свързани във всеки един момент както със своите връстници, така и колеги в университета или на работа. Онова, което повдига въпросителни е, че респондентите, които използват интернет на работа са относително малък дял – едва 4%. Това означава, че най-вероятно естеството на изпълняваните дейности не изисква влизане в мрежата, или пък че на съответното работно място няма интернет. Това още веднъж ни връща на темата за разделенията, които дигитализацията възпроизвежда и създава и които разделения задълбочават персоналното изоставане или пък се превръщат в източник на прогрес. Затова, говорейки за дигитализацията отчитаме и степента, в която хората могат да използват интернет и неговите възможности.

По данни на НСИ за 2021 г. лица, използващи интернет за лични цели, касаещи индикатор комуникация¹ се операционализира в няколко категории:

Цели	(Проценти)
------	------------

¹ <https://www.nsi.bg/bg/content/2822/%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B7%D0%B2%D0%B0%D1%89%D0%B8-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82-%D0%B7%D0%B0-%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8-%D1%86%D0%B5%D0%BB%D0%B8>

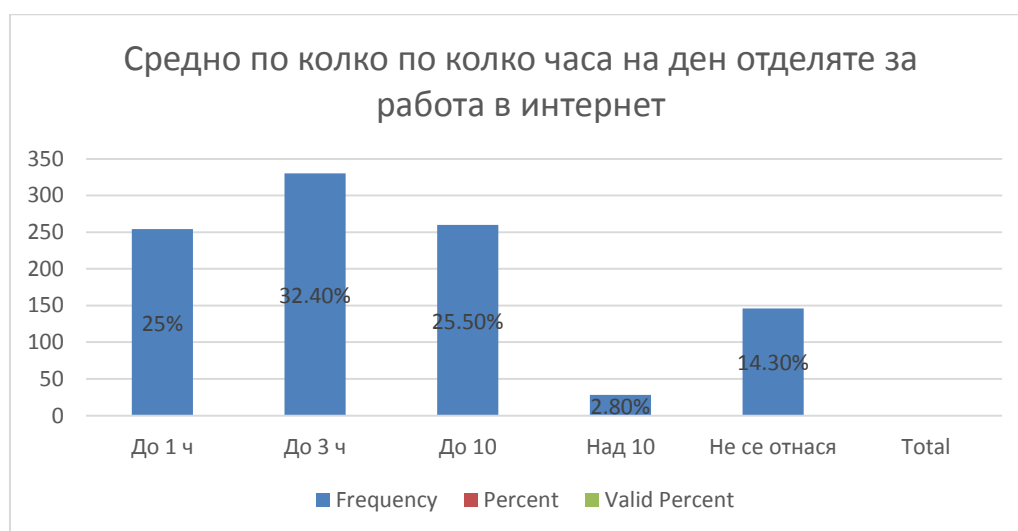
	2021
Изпращане/получаване на имейли (е-поща)	43.5
Телефонни или видео разговори по интернет (чрез приложения като Viber, WhatsApp, Skype, Facetime, Messenger, Snapchat)	63.4
Участие в социални мрежи (създаване на потребителски профил, публикуване на съобщения или други дейности във Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, TikTok и др.)	60.0
Размяна на съобщения в реално време (чрез приложения като Skype, Messenger, WhatsApp, Viber, Snapchat)	56.5

Източник: НСИ

В проведеното социологическо проучване, констатирахме следното: На въпроса: *Средно по колко часа на ден отделяте за различни дейности в Интернет?*

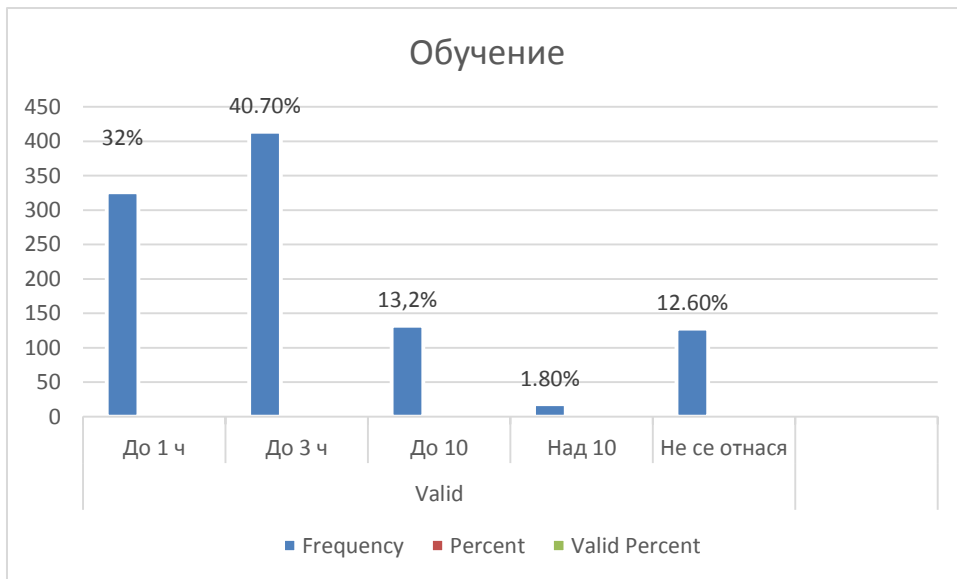
За работа: 32,4% от анкетиранияте отделят по 3 часа; 25,5% отделят до 10 часа; 25,0% до 1 час; 2,8% отделят над 10 часа. (Графика 4).

Графика. 4 Часове на ден за Работа

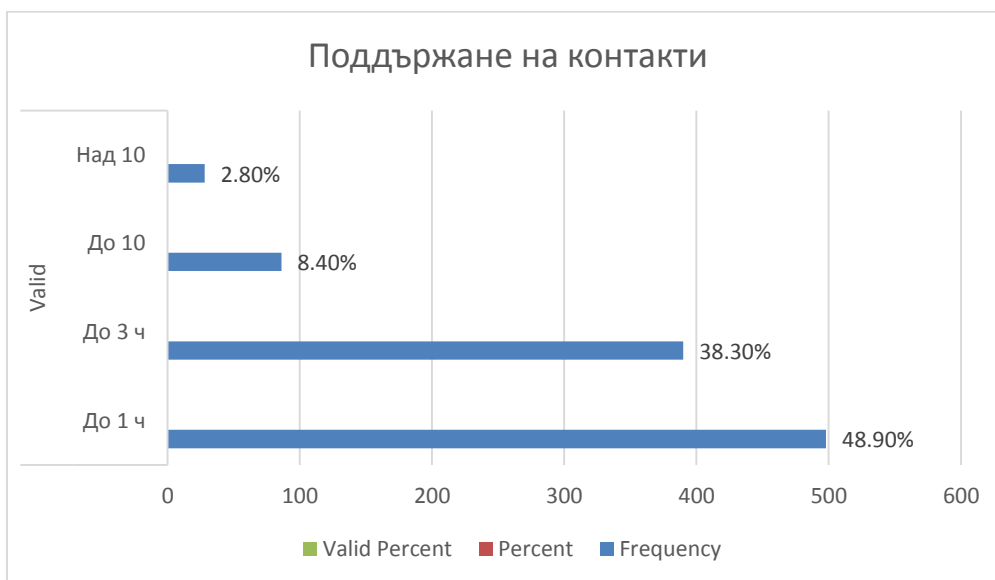
За обучение: По три часа за обучение отделят 40.7% от анкетиранияте; 32.% отделят по 1 час; а 13.2% отделят до 10 часа. (Графика 5)

Графика 5 Часове на ден за обучение

За поддържане на контакти: В проведеното по проекта изследване, се получиха следните резултати: до 1 час е необходим за поддържането на контакти в социалните мрежи на 48.9% от всички анкетирувани. 38.3% отделят до 3 часа, а едва 8.4% посочват че им е необходимо до 10 часа време за да поддържат контакти в интернет. (Графика б).

Графика б Часове на ден за Поддържане на контакти

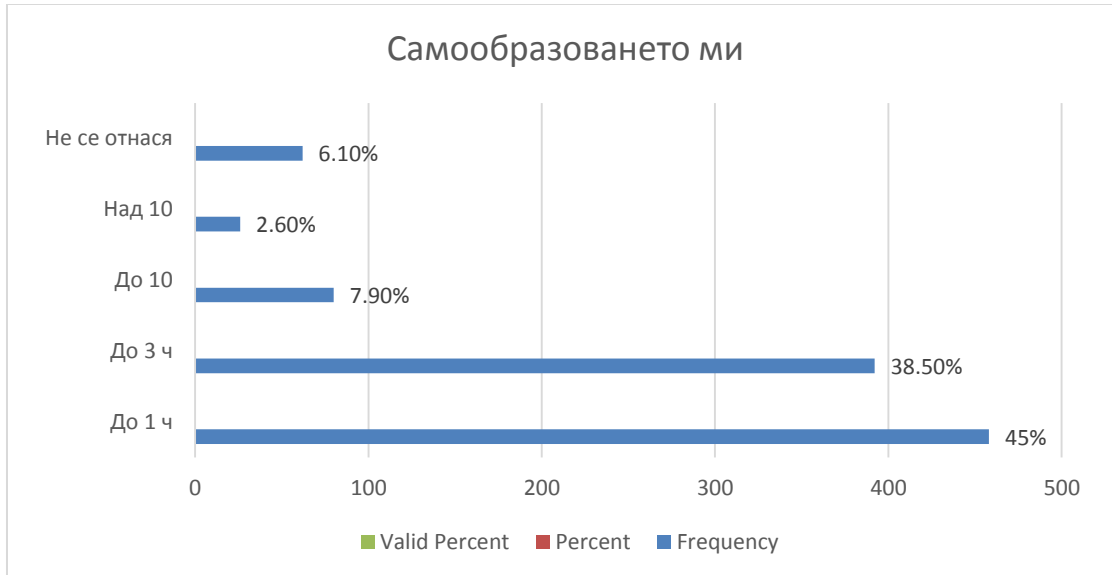

За самообразование: Времето, което отделят за самообразование 45% от респондентите е до 1 час, следвани от тези които прекарват до 3 три часа 38.5%. Най-малко са тези от

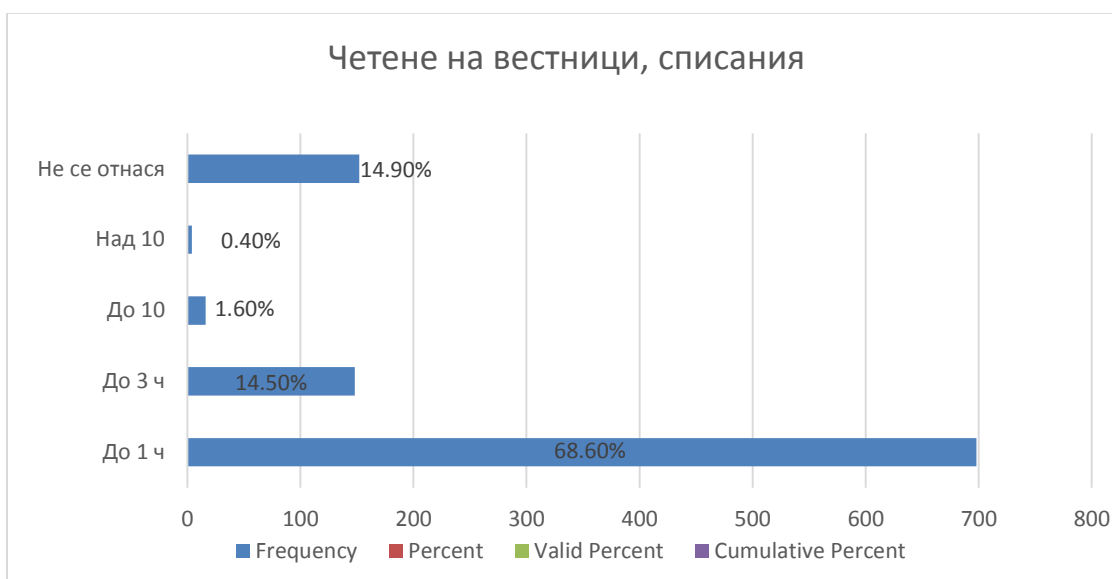
анкетираниите които отделят до 10 часа от личното си време за да се самообразоват в интернет – 7.9%.(Графика 7).

Графика 7. Часове на ден за Самообразование

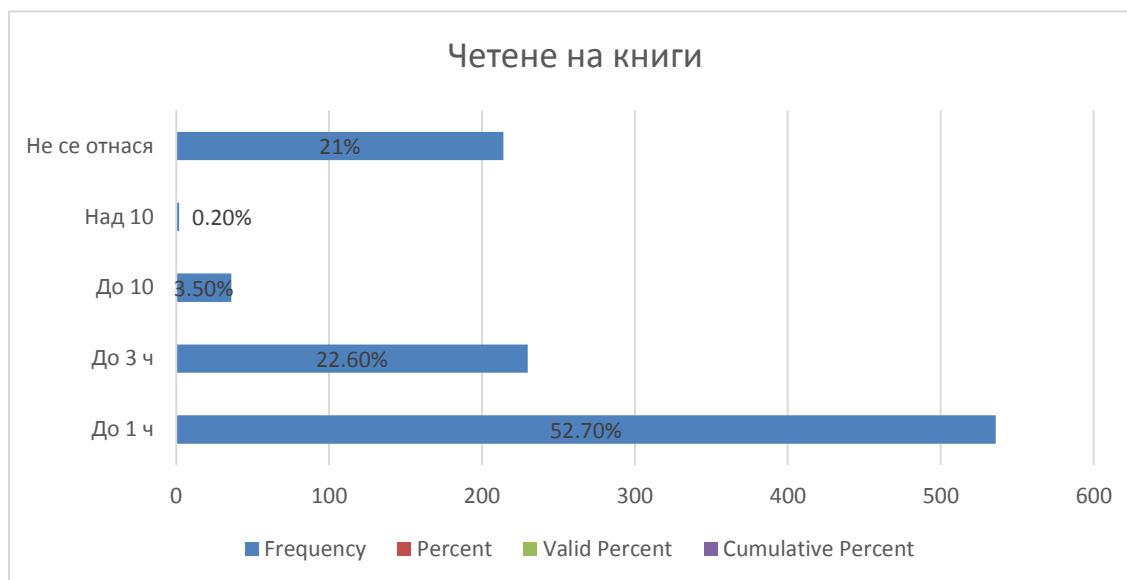
За четене на вестници и списания: Повече от половината участници в проучването отделят по 1 час за четене на вестници и списания в интернет – 68.6%. Сравнително по-малък е делът на тези, които отделят до 3 часа – 14.50%. До и над 10 часа в интернет за четене на вестници в интернет отделят съответно 1.6% (до 10 часа) и 0.4% (над 10 часа), (Графика 8).

Графика 8 Часове на ден за Четене на вестници, списания

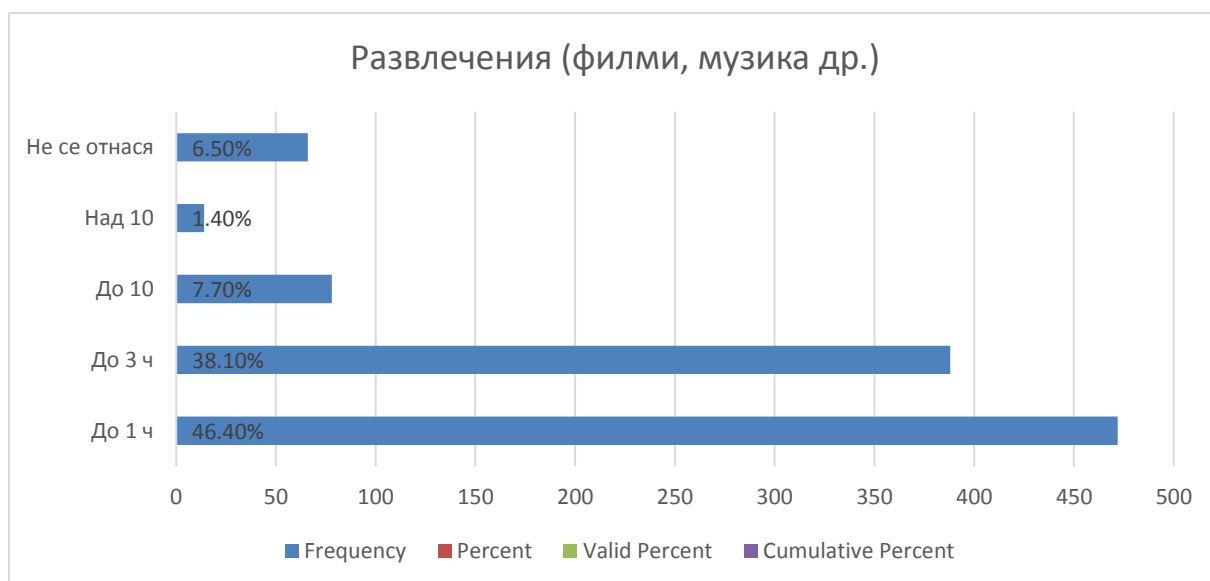
Четенето на книги в интернет не е от най-предпочитаните занимания на българите участвали в изследването. Половината от анкетираниите отделят по 1 час за четене на книги – 52.7%, 22% отделят до 3 часа и едва 3.5% до 10 часа. (Графика 9).

Графика 9. Часове на ден за Четене на книги.

Време за развлечения: От получените данни става ясно, че въпреки сравнително високите дигитални умения, които притежават българите Интернет не е предпочитано място за прекарване на свободното време, свързано с развлечения като гледане на филми, слушане на музика и др. 46% от респондентите отделят 1 час за развлечения, 38.1% до 3 часа, а едва 1.4% над 10 часа (Графика 10).

Графика 10 Часове на ден Развлечения (филми, музика)

От анализа на получените резултати могат да се направят няколко важни извода:

- Като най-честите причини за използването на социалните мрежи се посочват получаване на някакъв вид информация или воденето на разговори.
- Най-голям брой от анкетираните притежават смарт телефони или смарт телевизори.
- Времето, което анкетираните прекарват в интернет е от 1 до 3 часа, като предназначението е или за работа или за обучение. Малък е дялът на тези, които го използват за четене или развлечения.

В допълнение, привеждаме и данните на НСИ за 2021г., които регистрират какъв е дялът на лицата, използващи интернет за лични цели, касаещи достъп до информация:

Достъп до информация	
Четене на сайтове за новини онлайн, вестници, списания	54.4
Търсене на здравна информация (напр. за нараняване, болести, хранене, за подобряване на здравето)	36.0
Намиране на информация за стоки и услуги	45.7

Източник: НСИ

Друга много важна тема, свързана с дигитализацията е състоянието на дигиталната грамотност.

3.2. Дигитална грамотност и умения

Съвременният човек е изправен пред редица предизвикателства - силна конкуренция, използване на все по-модерни информационни технологии, глобализация и екологични проблеми. Ценностната и нормативна система на културите все повече се усложняват. Формирането на обществени, граждански, социални и медийно информационни компетентности се очертават като важен компонент за хората при процеса на тяхната социализация и насърчаване на гражданската им активност. Според речник „Е - термини в информационното общество”, изготвен от Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията, така нареченото информационно общество е „Глобално общество, в което информацията във всичките ѝ аспекти играе решаваща роля в икономическите, политическите и културните дела, подпомагана от широкото използване на комуникационни устройства и особено на Интернет“.

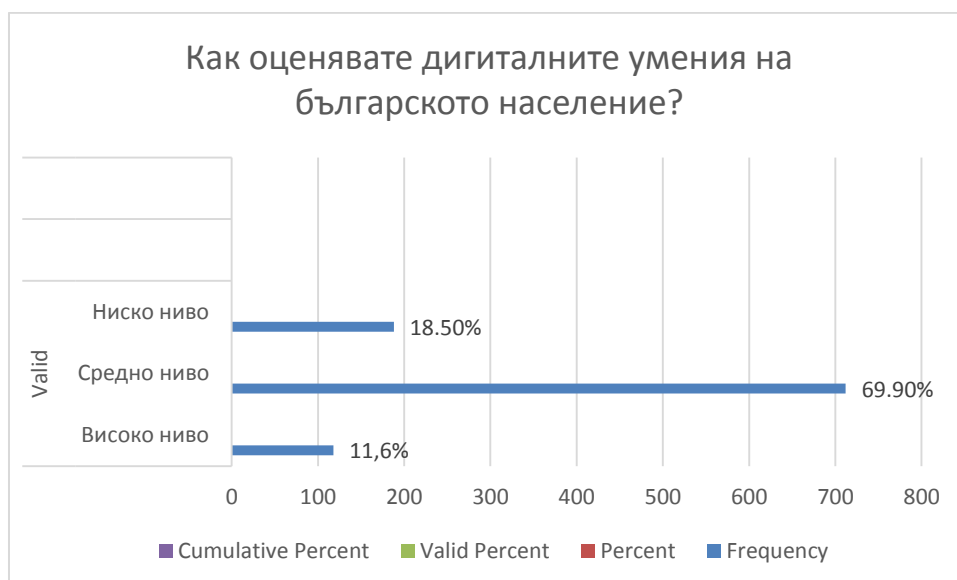
По данни на НСИ за 2018 г. 72,1 % от домакинствата в България имат достъп до Интернет, като този процент през 2021 г. нараства до 83,5 %. Данните за НСИ за 2021 г. показват още, че лицата, които регулярно използват интернет (всеки ден или поне веднъж седмично), са съответно 73,9 %. 17,0 % са хората, които никога не са използвали интернет. По данни на KANTAR TNS през 2017 г. най-активните потребители на Интернет в България са във възрастовите интервали 25-34 и 35-44 години. Изследването е по поръчка на GOOGLE. Високите равнища на медийната и информационна грамотности са аспекти на практическата дигитална интеграция и ресурс за намаляване на въздействието на фалшивите новини. В Програма в областта на цифровите технологии за Европа („Digital Agenda for Europe“) се казва, че „Цифровата ера следва да бъде ера на оправомощаване и еманципация; социалният произход или уменията следва да не бъдат пречка за достъп до този потенциал.“² Въпреки че се регистрира тенденция към нарастване участието на хора в онлайн пространството, различни изследвания акцентират върху ключово предизвикателство, а именно-регистрирането на не малък процент от тях, които имат налични дефицити по отношение на дигитално-медийната грамотност.

---

² https://www.mtitc.government.bg/sites/default/files/lexuriserv_bg.pdf

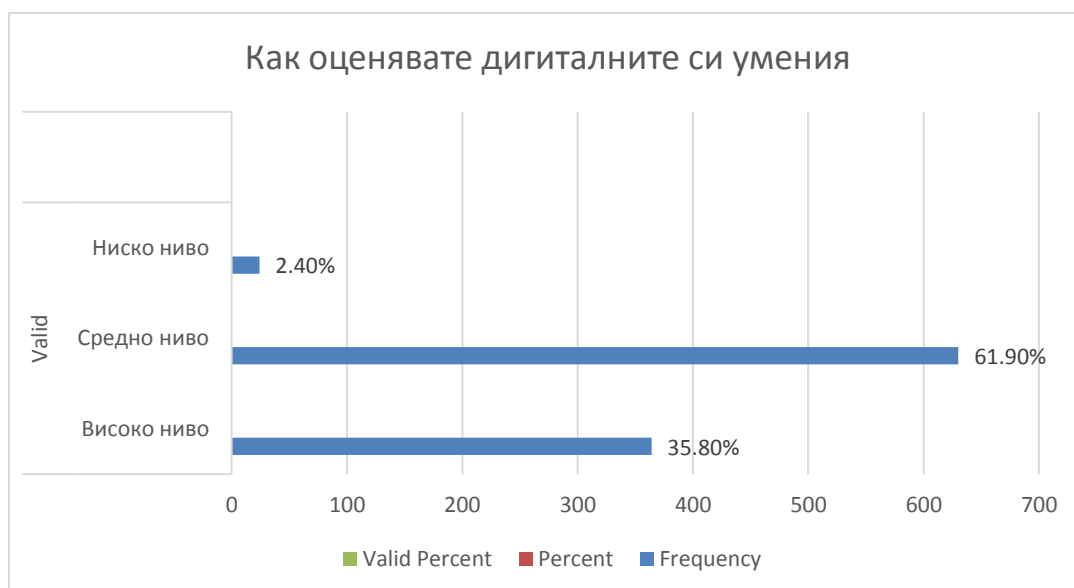
Значим аспект от дигиталното включване представлява равнището на притежаваните дигитални умения. В този план, проучването заложи индикатори за субективна оценка на собствените компетенции, както и каква е оценката на респондентите по отношение дигиталните умения на българското общество като цяло. Резултатите от проучването разкриват едно заявяване на социалните очаквания към обществените и лични умения в границите на средното ниво, т.е. налично е убеждението за притежанието на компетенции над базовите. От получените данни става ясно, че дигиталната грамотност на българското население е достигнала едно средно ниво, според респондентите. 69.9% от анкетираните са оценили дигиталните умения на своите съграждани като средни. Едва 11,6% от респондентите дават висока оценка на дигиталните умения на българите. По същият начин респондентите оценяват и своите лични дигитални умения. На въпроса: *Как преценявате дигиталните си умения?* Най-много от участниците в проучването определят, че притежават едно средно ниво на дигитални умения 61,9%. Висок е, обаче и на процента отговорили, които смятат че притежават високо ниво на дигитални умения 35,8%. (Графика 11)

Графика.11 Как оценявате дигиталните умения на българското население?

Като средно грамотни са се самооценили 61,9%, високо ниво на дигитална грамотност са си определили 35,8%, а ниско едва 2,4%. (Графика 12)

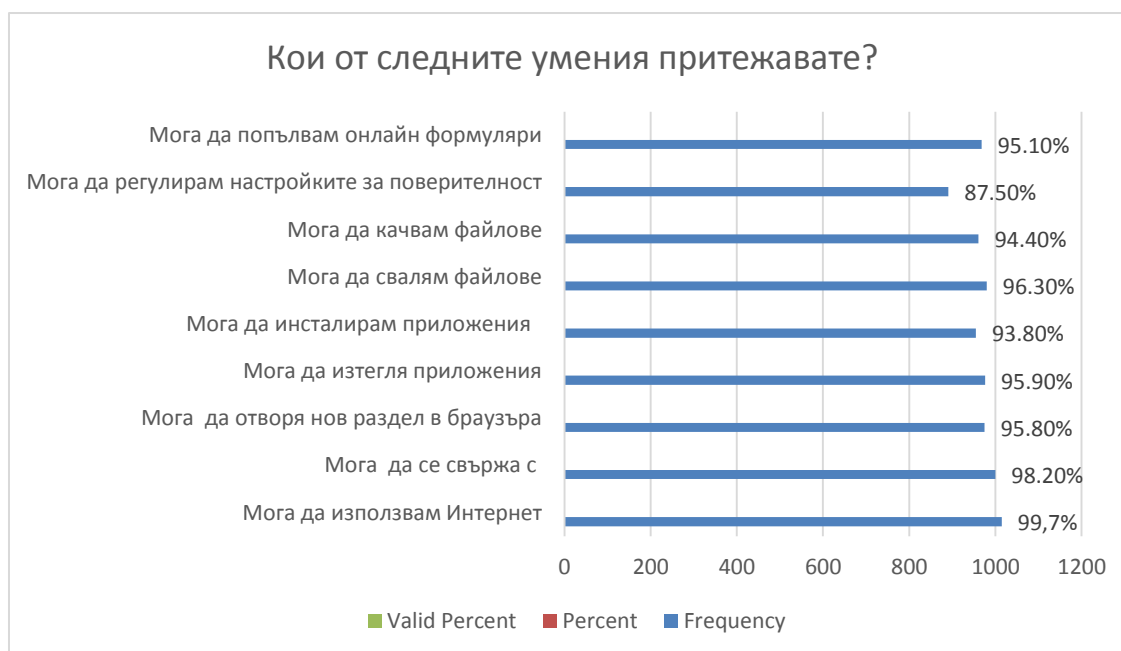
Фигура.12 Как оценявате дигиталните си умения?

Към дигиталните умения, които притежават респондентите са: използването на интернет, свързването с WiFi мрежа, отваряне на нов раздел в браузъра, изтеглянето и инсталирането на приложения, сваляне и качване на файлове, попълване на онлайн формуляри и др.

99,7% от анкетираните посочват че могат да използват интернет, 98,2% посочват като умение това, че могат да свържат с WiFi мрежа, 95,8% могат да отворят нов раздел, 95,9% могат да изтеглят приложение, 93,8 могат да инсталират приложение, 96,3% могат да свалят файлове, 94,4% могат да свалят файлове, 94,4% могат да качват файлове, 87,5% могат да регулират настройките си за поверителност в акаунтите си, 95,1% могат да попълват онлайн формуляр, 82,3% могат да създават страница във фейсбук, 96,2% могат да работят с търсачка в интернет. (Графика 13)

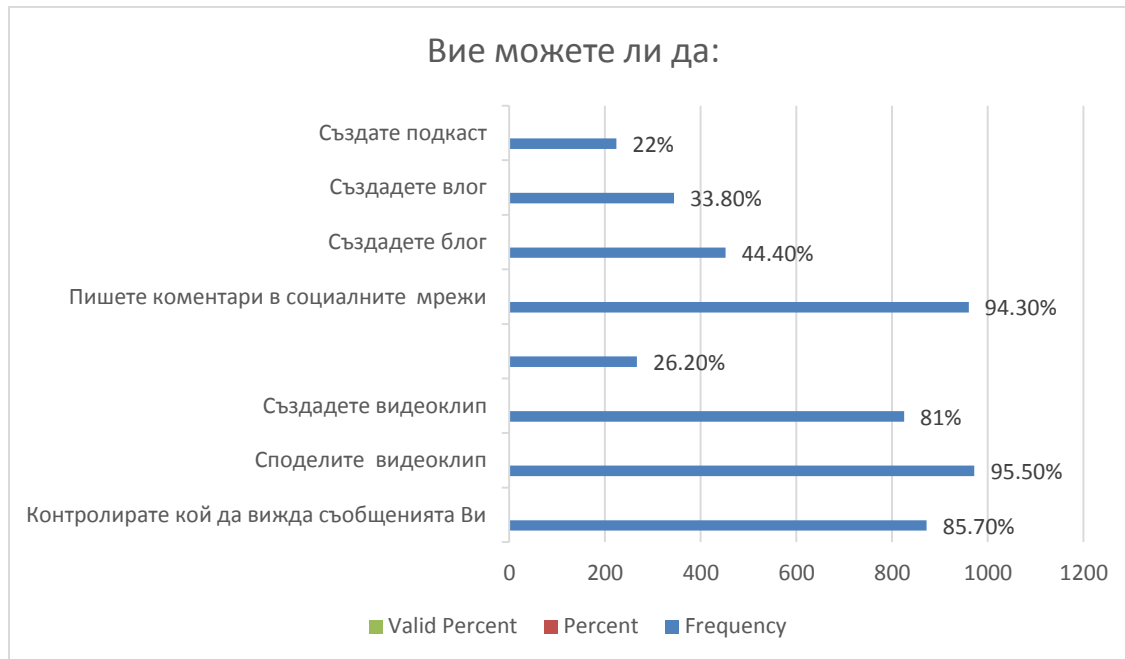
Графика 13 Кои от следните умения притежавате?

Висока е самооценката при притежание на дигитални умения, свързани с използването на интернет и инсталирането на приложения. По данни на НСИ (2021) 25,0% от хората, притежаващи цифрови умения заявяват, че могат да свалят или инсталират софтуер или приложения. В контекста на резултатите от реализираното социологическо проучване, поверителността е ключов аспект на онлайн сигурността, в този план и защита от неоторизиран достъп до наш профил и възможността за персонализирането на настройките на потребителите. Дефицити в равнището на управлението на поверителността биха създали потенциални условия за предизвикателства върху контрола на личната информация, която се споделя в публичното пространство. Въпросът за начина на управление на личните данни в онлайн пространството в по-широк контекст разкрива нарастващите притеснения на потребителите – особено на социалните медии. Все по-зачестяващите инциденти на пробиви на данни не само в социалните мрежи, но дори и институционални сайтове, поставиха силен акцент върху осигуряване на сигурността и поверителността на личната информация на потребителите, изразено в желанието за търсене на начини за утвърждаването на по-строги регулации.

Дигиталното измерение на компетентностите на респондентите включва и аспекти, свързани със създаването на съдържание. 95,5% от респондентите могат да споделят видеоклипове, 94, 5% могат да пишат и публикуват коментари в социалните мрежи,85,7% могат да следят кой вижда съобщенията им, 81% могат да създадат видеоклип, 44,4% могат да създадат блог, 33,8% влог, 22% подкаст.(Графика 14)

Графика.14 Дигитални умения

Стремежът към развитието на по-добро равнище на медийно дигитални компетенции произтича от търсенето на по-широк кръг от възможности, нарастващите изисквания към хората по отношение не само на тяхната професионална, но и лична адаптация, т.е. значим аспект от индивидуалното и социално развитие в съвременния глобализиран и все по-бързо развиващ се високо технологичен свят.

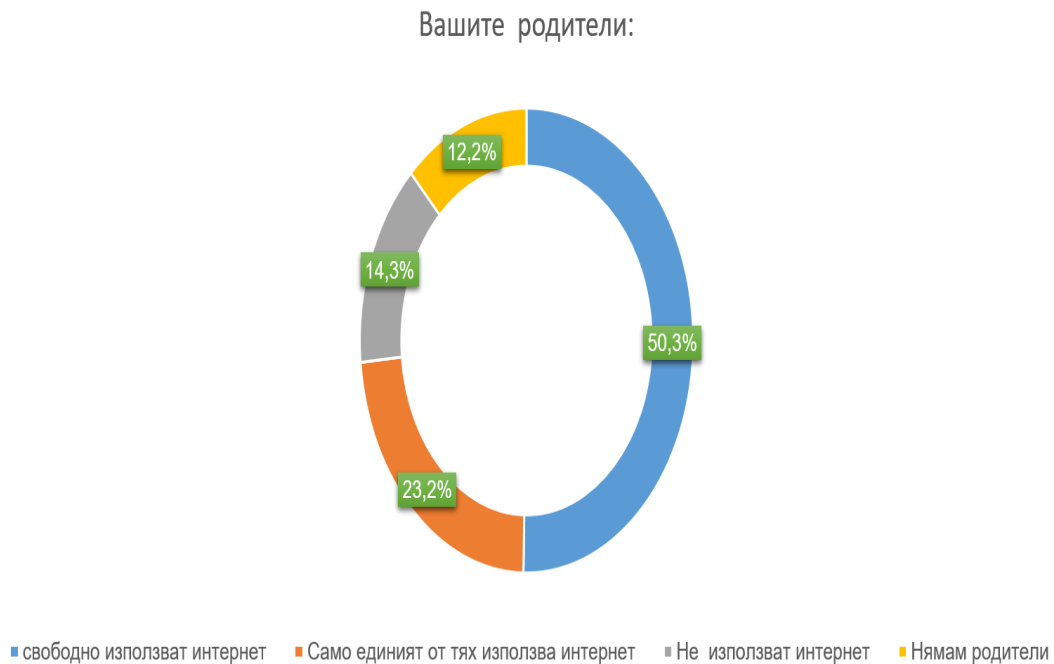
Междупоколенческата перспектива

Междугенерационната картина на дигитални компетенции откроява резултати, при които се регистрира високо ниво на интернет потребление от страна на родителите на респондентите. Междупоколенческата перспектива показва, че преобладаващият процент - 50,3% от респондентите разкриват, че и двамата им родители използват свободно интернет, следвано от 23,2 %, при които само единият от тях има умения за използване на интернет. Безспорно е все по-нарастващата роля и всеобхватният характер на използване на технологиите и интернет като възможност например за социални контакти, придобиване на информация, новини, четене на е-книги и др. Неизползването на интернет от възрастните хора би ги поставило в ситуация на различни бариери за участие. В допълнителен аспект като възможен бъдещ момент на изучаване може да се задълбочи научният разрез по отношение на причините за повишаване на желанието за участие в интернет пространството и дали уменията, които възрастните хора имат, са резултат от по-тясно взаимодействие с по-младите членове

на техните семейства, т.е. да се разкрие в един по-широк план какъв е междугенерационният ефект на тези взаимодействия по отношение на степента, в която той участва в развитието на уменията на възрастните хора в областта на дигиталното им включване. (Графика 15)

Графика 15. Дигитални умения на родителите

Дигиталните умения са свързани и с включването в различни социални мрежи.

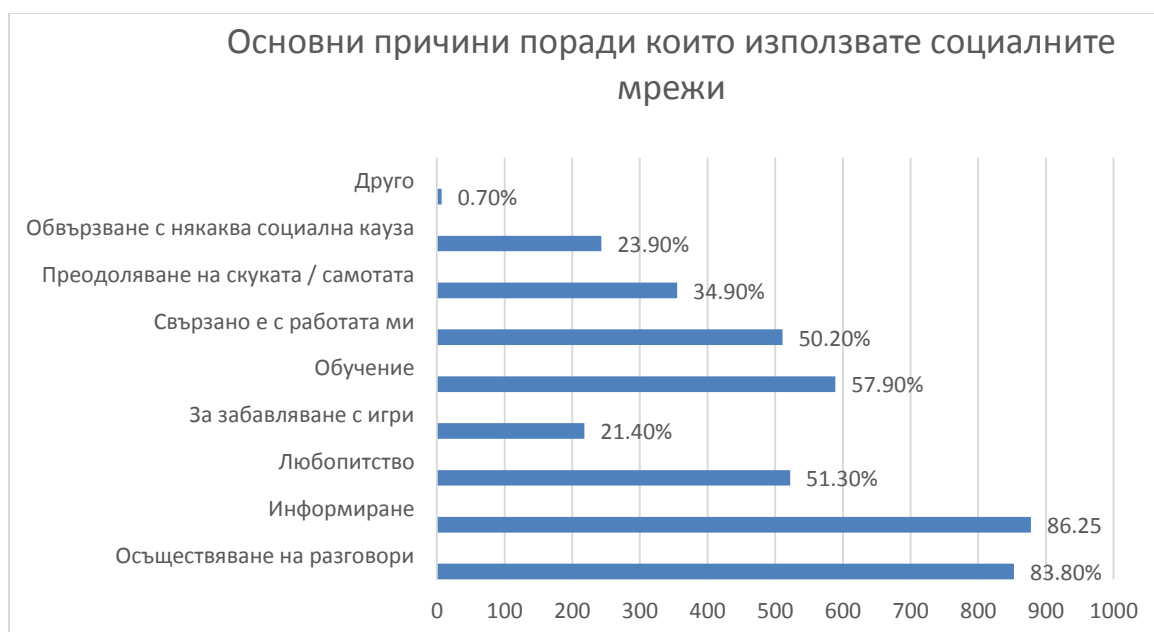
3.3. Социални мрежи

Според проучване на Nielsen Admosphere Bulgaria *Българите в социалните мрежи* само 1% от българите, които са интернет потребители, нямат активен профил в нито една от социални мрежи, а 99,0% имат профил поне в една социална мрежа.

Безспорно е въздействието на социалните мрежи. Така например Оксфордският речник през 2013 г. избра понятието "селфи" за дума на 2013 г., акцентирайки и върху социалните мрежи като катализатор за нейната популяризация. В условия на COVID-19 потреблението на социални медии е значим аспект. Но с какво е свързано това потребление, какво търсят хората - намаляване усещането на социална изолираност, обучение, комуникация или нещо друго?

Основните причини, които анкетираните българи посочват за използването на интернет услугите са за осъществяване на разговори, информиране, за забавляване с игри, работа, преодоляване на самота, социална кауза. Най-голям е броят на респондентите посочили като причина, поради която използват интернет информирането - 86,25%. Висок е и делът на тези, които използват интернет услугите за осъществяването на разговори - 83.3% от всички респонденти. На повече от половината анкетирани интернет им служи за нещо свързано с работата – 50,2%. 57,9% ги използват за обучението, докато едва 21.4% от всички анкетирани използват социалните мрежи за забавляване с игри. (Графика 16)

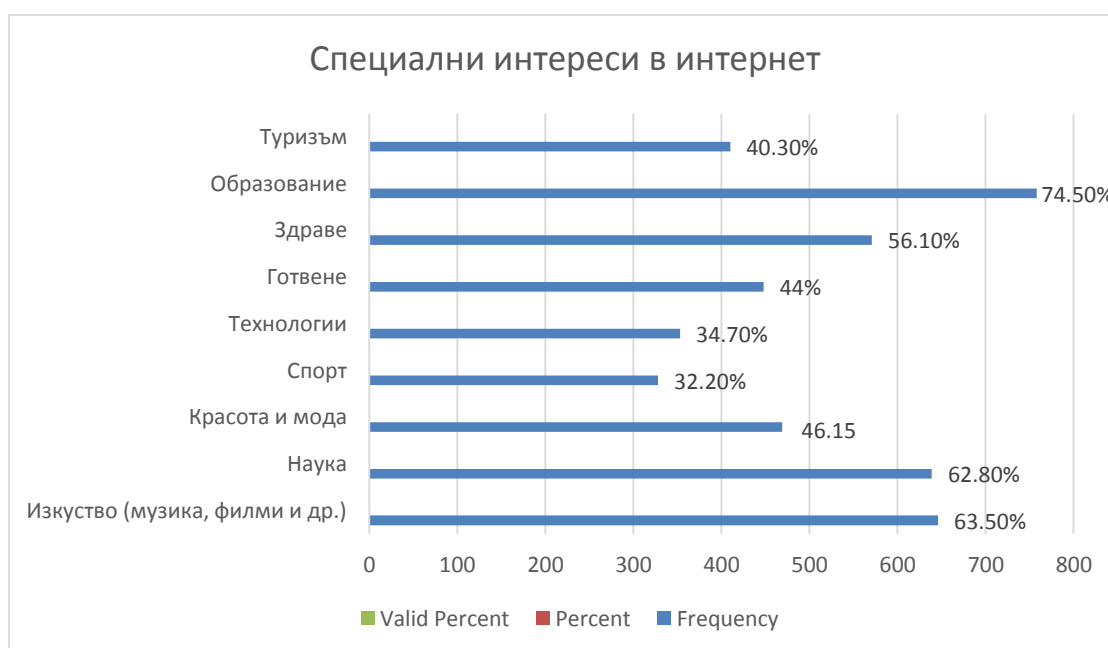
Графика 16 Основни причини поради които използвате социалните мрежи

Социалните мрежи са част от живота не само на младите хора, но и на възрастните. Социалните мрежи удовлетворяват ключова потребност - позволяват получаване и предаване на информация. В социалните мрежи индивидите не само си взаимодействат, но и се информират. Друг аспект, който допълва предходния, е свързан със себеизразяване в контекста на особените интереси на респондентите. Темите, свързани с образование, наука, изкуство (музика, филми и др.) и здраве се очертават като най-популярни. В категория „друго“ респондентите открояват проблематики, свързани с коли, кинология, сайтове за запознанства, флора, фауна, чужди земи и култури, обучения на кучета, йога, аюрве, човешки права, клюки за звезди.

Като специални интереси в интернет най-много от анкетираните посочват изкуство (музика, филми и др.) - 63.5%, следвани от тези, които свързват интересите си в интернет с наука 62.8%. Висок е и процентът посочили образование 74.5%. Отново се запазва ниският дял на тези респонденти, които посочват като специални интереси в интернет игрите – това са едва 17.1% от отговорилите на въпросите в анкетата. (Графика 17)

Графика 17 Специални интереси в интернет

В обобщение, може да се каже, че в българското общество има висок процент хора, които имат основни дигитални умения, използват дигитални устройства и имат отлично позициониране в Интернет. Все още, обаче се наблюдава и значителна разлика в дигиталните умения на различните поколенията. Въпреки посоченият висок брой млади респонденти, които имат сравнително добри дигитални умения, техните родители все още не използват много често или почти не използват социалните мрежи. Това от своя страна налага нуждата от развитие на дигиталните умения на българското население и от реализирането на политики, които са насочени към всички възрасти, професии и етноси с оглед подобряване на дигиталната култура.

В тази връзка, важна ключова тема е разширяването на равнището на дигиталната грамотност. Това се постига както чрез личното обучение, така и чрез различни курсове, които се посещават. От значение е също и равнището, на което протича

онлайн обучението в образователен контекст. Последните две години – 2020 и 2021 с малки прекъсвания бяха време, в което занятията в средните и висшите училища на страната ни протичаха в дигитална среда. Всъщност това е тема, която бе в основата на проведените онлайн дискусии със студенти: за качеството на дистанционното обучение и за неговата ефективност. В анкетното проучване тази тема също присъства, защото по-голямата част от българското население има пряка или непряка връзка с онлайн обучението: като учащ – ученик или студент, като родител, като преподавател в средното или висшето училище или като роднина на някоя от посочените категории. В този смисъл хората с по-силна или по-слаба връзка с онлайн обучението на практика са доста висок дял. Затова включихме поредица от въпроси, които се отнасят до онлайн обучението и неговото качество по няколко причини:

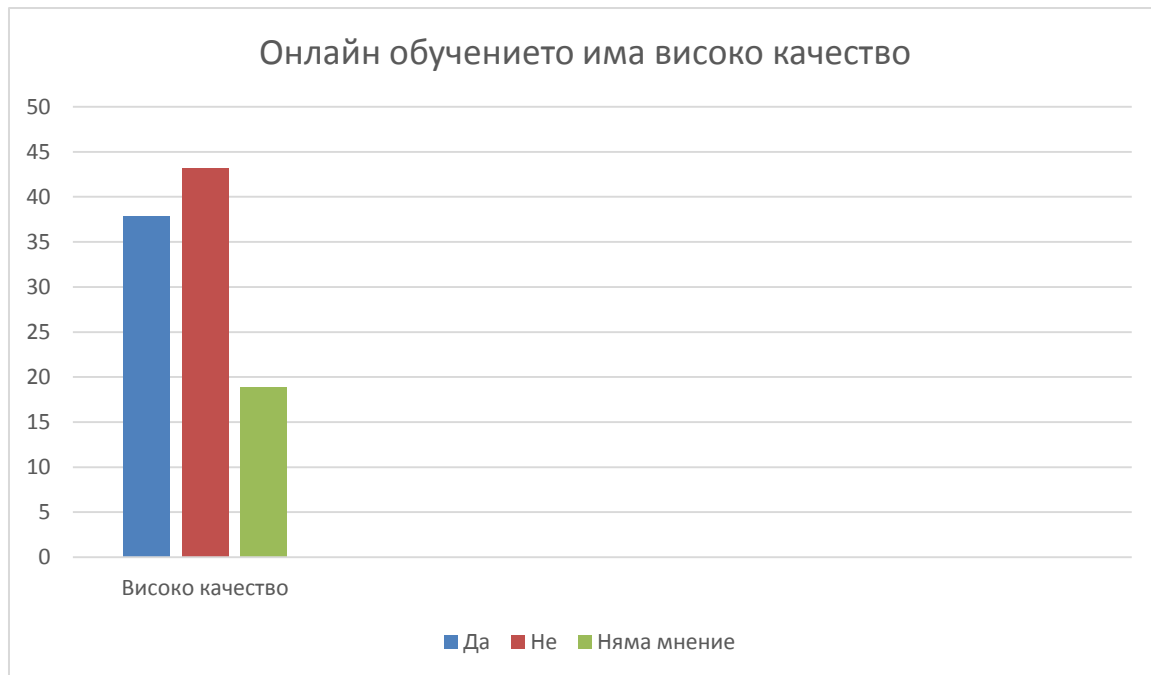
- За да проследим нивото на съответствие с проведените със студенти онлайн фокус групи (които представяме в 4 глава);
- За да видим какво е мнението за онлайн обучението на по-голяма част от българското население;
- За да дискутираме качеството на онлайн обучението и нивото на участие на младите хора в него.

3.4. Онлайн обучение и неговото качество

Респондентите бяха попитани дали **протичащото онлайн обучение е с високо качество**. Освен положителния и отрицателния отговор, в скалата бе включен и неутралният отговор „нямат мнение“, за да отграничим онези респонденти, които въпреки големия диапазон на свързани с онлайн ученето, нямат отношение и са дистанцирани от него по различни причини. Според лицата дали отговори разпределенията са следните (Графика 18):

- Положителен отговор са дали 37.9%
- Отрицателен отговор са посочили 43.2%
- Няма мнение: 18.9%.

Графика 18 Онлайн обучението има високо качество

Тези резултати ни показват поне три тенденции:

- Хората, според които онлайн обучението **не** е с високо качество, са повече от респондентите дали позитивен отговор. А това е сериозен проблем за нивото на обучение, за характера на ученето и за ефективността на преподаването и провежданите занятия в мрежата.
- Разликата между положителния и отрицателния отговор относно качеството на онлайн обучението не е много голяма – тя е 5.3%.
- Определено е необходимо да се полагат повече усилия, за да се подобри онлайн обучението и неговите възможности.

Всъщност качеството на обучението е комплексна величина, която има различни компоненти и зависи от различни неща: подготовка на преподавателите, интереса на учащите – ученици и студенти, техническа обезпеченост на средата. Всичко това показва, че е необходимо да има разбиране в по-широк порядък, защото трябва да се подчертават както субективните, така и обективните аспекти по темата. Затова потърсихме оценката на твърдението: **„преподавателите се справят с изискванията на онлайн обучението:**

- Положително са отговорили: 67.6% от респондентите
- Отрицателен отговор дават 15.9% от лицата.
- Няма мнение 16.5%.

Тези отговори показват, че преподавателите категорично се оценяват от респондентите като притежаващи необходимите дигитални умения и подготовка, за да могат да провеждат онлайн обучение. Това е особено важно, защото преподавателите се явяват ключови фигури в цялостното дистанционно обучение и от тях зависят както какво и как се преподава, така също и как те оценяват своите възпитаници. Всъщност положителните отговори включват в себе си елемента на преподаване и оценяване, като пресъздават цялостната картина на обучителния процес в дигитална среда.

Самите обучаващи са другият важен компонент на онлайн обучението – дали успяват да изпълняват изискванията, подготвят ли се редовно за онлайн занятия, справят ли се с поставените задачи. Разпределенията в отговорите на въпроса: справят ли се **обучаващите с онлайн съдържанието** са:

- Положително са отговорили 56.8% от респондентите
- Отрицателно са отговорили 26.5%
- Няма мнение 16.7% от изследваните лица.

Като допълнение в този пакет от въпроси, бе добавен и още един акцент: **обучаващите се нямат затруднение с онлайн средата** (Графика 19)

- Положително отговарят 49.9% от респондентите
- Отрицателен отговор дават 30.3% от лицата
- Няма мнение 19.8%.

Графика 19 Няма затруднения в онлайн среда за обучаващите се

Този акцент бе важен, за да се подчертае какво е състоянието на дигиталните умения на учащите и как тези дигитални умения се прилагат в самия процес на учене. Оказва се,

че действително учениците и студентите се справят с предизвикателствата на дистанционното обучение.

Както вече споменахме онлайн обучението и неговото осъществяване зависят в много голяма степен от технологичното състояние на средата: това дали преподавателите и учащите разполагат с необходимите дигитални устройства; какво е състоянието на интернет връзката и при двата типа участници в дистанционното обучение; дали дигиталната платформа, която се използва има потенциал да поеме нужното натоварване, когато в системата влязат сто или повече студенти, както е в случаите с големи потоци при някои от университетите. Дали в случаите, когато възникнат някакви проблеми с платформата или с поддържането ѝ, тези проблеми се отстраняват бързо. Всички споменати различни аспекти се отнасят до качеството на технологичната среда. Затова участниците в анкетното проучване бяха попитани: дали **технологичната среда е на необходимото ниво?** (Графика 20)

- Положителните отговори бяха 52.3%;
- Отрицателните отговори – 30.5%;
- Няма мнение – 17.3%

Графика 20 Технологичната среда е на необходимото ниво

Определено се забелязва, че технологичната среда се оценява положително. Повече от половината респонденти дават позитивен отговор, което е индикатор за една добра оценка, но също и за наличие на добри условия за дигитализация.

И в този контекст следващият логичен въпрос е: **дали онлайн обучението е пълноценно?** (Графика 21)

- Положително са отговорили 39.9%
- Отрицателен отговор дават 41.7%
- Няма мнение – 18.5%.

Графика 21 Онлайн обучението е пълноценно

Забелязва се, че разликата между положителните и отрицателните отговори е 1.8%, което означава, че съвкупността от хора, които оценяват ефективността на онлайн обучението в двата противоположни полюса се уравнива. Но трябва да се подчертае, че все пак тези около 40% от респондентите, които са съгласни с това, че дигиталното обучение е ефективно са по-малко от половината, а това не е особено добър знак. Тук трябва да се добави също, че тъй като в извадката са попаднали хора от цялата страна, има региони в които наистина дистанционното обучение не е особено ефективно и не се провежда реален обучителен процес. Освен това, за една сравнително нова форма на учене, каквато е онлайн обучението 40% одобрение е относително добър резултат, особено като се има предвид, че като цяло повечето от родителите наистина споделят своята неудовлетвореност от провежданите занятия, заявявайки, че реално децата им не учат или учат недостатъчно.

За да се проследи какво по-конкретно в дигиталното обучение е неприемливо и създава проблеми за учащите, във въпросника бяха изброени различни недостатъци на онлайн обучението, които респондентите трябваше да оценяват; респективно, представяме получените резултати (Графика 22):

- Липсва живият контакт при обучението: 87%

- Липсва общуването между учащите: 74.6%
- Недостатъчно добра технологична среда: 29.1%
- Недостатъчно обучени преподаватели – 26.1%
- Учащите срещат затруднения – 38.8%
- Учебниците са пригодени за присъствено обучение – 33.6%
- Онлайн обучението е скъпо – 3.7%

Графика 22 Недостатъци на онлайн обучението

В тези отговори забелязваме потвърждение на онлайн фокус групите, в които като основен недостатък на онлайн обучението бе посочена липсата на общуване с преподавателите, както и тук е изведено: „живият контакт при обучението“ и „общуването между самите обучаващи се“. Оказва се, че социалните контакти, които се създават при обучението както с преподавателите, така и между учащите са от голямо значение и тук в резултатите от анкетното проучване те бележат доста високи стойности. В единия случай близо до 90%, а в другия случай близо до 80%. Това показва необходимостта от общуване, от създаване на контакти, от живата връзка, която се създава в присъственото обучение.

На следващо място при оценяване на недостатъците, на преден план излизат „затрудненията, които учащите срещат“; макар и делът на лицата да е под половината от извадката – 38.8% този отговор е показателен, че често пъти по време на обучение възникват неясноти, които за някаква част от учащите трябва да бъдат

отстранени и проблемите да бъдат изяснени. Оказва се, че онлайн средата не е достатъчно предразполагаща, за да се потърсят допълнителни обяснения или пък другото предположение е, че най-вероятно учениците и студентите не могат да се съсредоточат и да разберат материала. Защото очевидно при някои от младите хора стои и този проблем – невъзможността да се концентрират пред компютъра.

За някои от учащите изникват различни разсейващи вниманието фактори, те не разбират в момента урока, не искат допълнителни обяснения, защото считат, че е неудобно да питат пред всички и така пропуските се трупат и тези пропуски в последствие се превръщат в незнания. В много от дисциплините знанията представляват един континуум и при тях има приемственост и свързаност; т.е., когато има неразбиране или неясноти и те не се запълнят, се получават нови неясноти, което създава една дълга верига от учебни проблеми. При присъственото обучение може би самата среда създава повече условия и възможности да се пита след часа или да се потърси контакт с преподавателя; макар че и при присъственото обучение се забелязват ученици със слаби оценки, неразбиращи учебния материал или полагащи необходимите усилия за учене.

В тази връзка трябва да се отбележи още един компонент на присъственото обучение – **„учебниците са пригодени за присъствено обучение“** (33.6%), помагалата предполагат също работа в часовете. Като цяло, историята на образованието е била свързана с присъствените форми и тази традиция нама как да бъде променена за кратко време. С такава нагласа са ученици, родители и учители. Респективно процентът на хората посочили този отговор е 1/3 от всички лица.

„Недостатъчно добрата технологична среда“ е посочена от почти 1/3 от извадката - 29.1%. Този отговор е показателен, че не навсякъде – във всички домове децата имат идентични технологични възможности да бъдат в интернет и да поддържат добра връзка. Темата за разделенията, които поражда дигитализацията вече бе повдигана многократно; и тя ще продължава да бъде привлича вниманието.

„Недостатъчно обучени преподаватели“ като недостатък на онлайн обучението се посочва от 26.1% от респондентите. Безспорно липсата на подготовка у преподавателите да работят в дигитална среда се превръща в неблагоприятен фактор на провеждането на онлайн обучението.

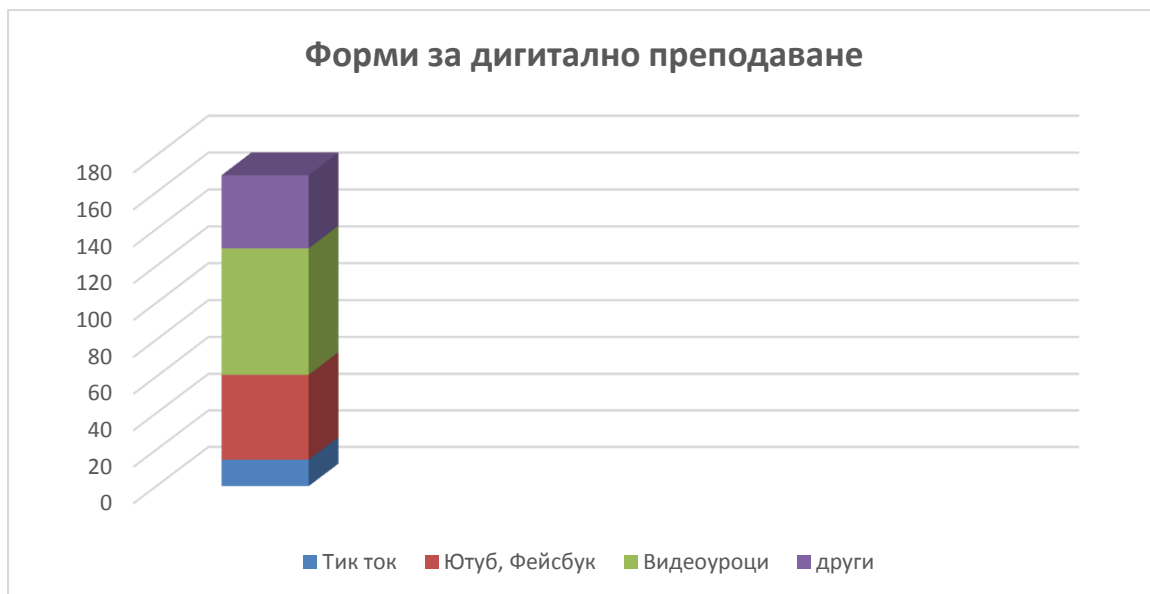
Едно от нещата, които за изследваните лица нямат толкова голямо значение – това е „цената на дигиталното обучение“. Този отговор „Онлайн обучението е скъпо“ се дава едва от 3.7% от лицата в изследваната съвкупност.

Всеки един от изброените фактори влияят безспорно върху намаляване привлекателността на онлайн обучението. Тези фактори са от различен характер – някои от тях са свързани със самото естество на обучението, други се отнасят до участниците в него, трети засягат технологичната характеристика на средата. В своята съвкупност посочените фактори са наистина многопосочни, но те са важни, защото показват в какъв аспект трябва да се задълбочава активната работа на различните образователни институции, както и на неправителствения сектор, а също и на управленско ниво – РУО и МОН. Очевидно е, че онлайн обучението се наложи като обучителна реалност и ще продължава да има своето място, затова е важно да се усъвършенства с оглед неговото подобряване в бъдеще.

Затова като задълбочаване на темата за ефективността на дистанционното обучение, бе включена и темата за самото естество на използваните дигитални форми. Тук стои разбирането, че така както в класната стая при присъственото обучение, е необходимо да има разнообразяване на формите на преподаване, така и при онлайн обучението трябва да се помисли за разчупване на средата, привличане на вниманието, създаване на интерективност. На респондентите бяха предложени няколко различни форми, чрез които може да се постигне такова разнообразие (Графика 23):

- Кратковременни клипове за по-добро възприемане (Тик ток, Инстаграм). Те бяха посочени от 14.5% от лицата, че намират място в онлайн обучителния процес;
- Стандартни видеоклипове с обяснително съдържание (Ютуб, Фейсбук). Тази форма беше посочена като използвана в обучението от 46.4% от лицата;
- Видеоуроци – 68.6% от респондентите ги посочват;
- Други форми - 39,7.

Графика 23 Разнообразни форми за дигитално преподаване

Представената съвкупност от различни форми показва, че все пак в протичащото онлайн обучение преподавателите от средните и висшите училища в нашата страна се опитват да създадат една разнообразна среда, да потърсят различни възможности, с които да привлекат вниманието, да направят по-интерактивно обучението и повече запомнящо се като съдържание. В този контекст могат да бъдат изтъкнати две много важни обстоятелства. Това, че по-голямата част от българските преподаватели в средното и висшето образование за един кратък период от време трябваше да придобиват дигитални умения и да бъдат адекватни на средата.

През март 2020 г. процентът, на тези които можеха да влизат в дигиталните платформи, да създават класни стаи, да качват презентации, да споделят екрана и т.н., беше много малък. Постепенно преподавателите станаха по-уверени, защото разшириха своите дигитални умения, учейки се „в крачка“ и постепенно знанията им придобиха релевантни измерения на изискванията на времето и на учащите. Второто важно обстоятелство, което също трябва да се отчита е свързано с възрастта на преподавателите, както в средното, така и във висшето училище в български условия. Големият процент на възрастните преподаватели означава затруднения с усвояването на дигитални умения, които са от голяма важност в обучителния процес. В този смисъл подмладяването на преподавателския състав или поставянето на изисквания за дигитална грамотност над базисно ниво, която да бъде обвързана със заплащането на труда на учители и лектори във висшите училища, е крайъгълен камък в работата и критерий за добри дигитални преподавателски умения и подготовка, която трябва да се притежава.

Различните онлайн обучителни активности показват предимствата на дистанционното обучение, в същото време не особено високият процент на хората, които смятат че дистанционното обучение е ефективно, ни подтикна да зададем въпроса: **Кой тип обучение е за предпочитане според Вас?** (Графика 24)

Отговорите, които се дават са:

- Присъствено: 56.2%
- Онлайн: 13.8%
- Смесена форма: 27.5%
- Нямам мнение: 2.6%

Графика 24 Предпочитан тип обучение

Прави впечатление, както и при дигиталните фокус групи, че присъственото обучение се одобрява в най-висока степен и хората смятат очевидно, че то е най-ефективно. От друга страна, се забелязва, че посочилите „смесена форма“ съставляват почти 1/3 от извадката. Ако обединим процентите на отговорилите „онлайн“ и „смесена форма“ се създава едно значимо мнозинство от 41.3% от хората. Това идва да покаже, че постепенно онлайн обучението придобива значение и хората започват да го забелязват и оценяват като имащо място наред с присъствената форма на обучение.

Изводи

Разгледаната група от въпроси и отговори са индикатор за това, че онлайн обучението има място в българската образователна система. То се оценява относително положително, възприема се като добра стъпка и решение и постепенно хората го възприемат като естествен елемент на образователното пространство. Недостатъците на онлайн обучението почти изцяло съвпадат с тези, изведени в онлайн фокус групите.

Най-важно е да се помисли за това – как недостатъците на онлайн обучението да бъдат преодоляни и как да се справят с тях хората от различни възрасти и статуси.

3.5. Доверие в дигиталните медии и информацията в тях

Доверието е една от сложните социологически теми с непреходна изследователска стойност. Темата е изследвана от различни гледни точки - доверие в собствените възможности, доверие в институциите, доверие, че могат да се преодолеят трудностите, доверие в началниците, в легитимността на задачите и пр. (Lauhmann, 1988).

Относно разпространяване на недостоверна информация, темата също има дълга история. Води началото си още от теоретизациите във връзка с Първата световна война и се свързва най-вече с ефективността на пропагандата

Би могло да се твърди, че въпросът за доверието е вечен изследователски проблем, доколкото стои в основата на взаимоотношенията между хора и институционални образувания от различен род. А както се знае взаимоотношенията са съществували почти от появата на хората на нашата планета.

Разглеждането на темата за доверието може да обхване, както общосоциални и институционални измерения, така и строго индивидуални. Всъщност, въпросът за доверието кореспондира с резултатността от взаимодействието и взаимовлиянието на едни или други публични парадигми, доктрини, йерархични звена и пр. Той кореспондира и с човека, който е както техен създател, така и естествен обект на последиците от тяхното функциониране. Доверието от самосебе си фокусира отражението на почти цялото многообразие от процеси, протичащи в обществото и отделната личност, то е предпоставка за относително стабилното функциониране и развитие на всяка социална система, без която не може да се говори за каквато и да е устойчивост в общосоциален и индивидуален план.

Доверието е иманентна черта във взаимоотношенията на членовете на всяко едно институционално образувание, от степента на което зависи успешното функциониране и развитие на институцията или конкретното звено. В различните сфери в областта на живота то има съответна специфика, която от една страна конкретизира общите му характеристики, а от друга, експлицира относително самостоятелните му измерения.

Доверието, от друга страна, има своя конкретна насоченост. То винаги се отнася за нещо обективирано. Определя се в една или друга степен, за един или друг темпорален отрязък, към една или друга пространствена единица, към по-малко или повече конкретни измерения. При това не само в национален, но и в международен план.

Преходността на доверието е от изключенолно значение, както в процеса на съхраняването му във времето, така и за постигането му. Не е случайно в този смисъл, че на индоктринирането, разбираемо като намерение да се спечели нечие учбеждение или доверие като инструмент за задълбочено привличане към поставените цели се отрежда специално значение. Още повече че от убедеността в правилността на това, за което се апелира и извършва зависи както съответното доверие, така и конкретната резултатност.

Доверието има властови рефлексии и измерения. Дж Гълбрайт го свързва с различни форми на властови механизми - компенсаторни, условни, принудителни и пр. Свърва се с компенсаторните механизми в отношенията на хората в различните йерархични нива. Съществуването и разгръщането на "компенсаторната власт" се разглежда като експликация на някакви степени на доверие, които гарантират вътрешната убеденост и подчинение. Доверието е тясно свързано и с т.н. условна власт или власт на зависимостите. Т. е. с онази власт, която функционира на равнището на идеите; която е обективно обусловена и не е задължително нито упражняващите я, нито подчиняващите и се да си дават сметка за нейната реалност. Става дума за онова възприемане на авторитети, на чужда воля и пр., което се отъждествява с висшите предпочитания на подчиняващите се. Както пише Джон Голбрайт в „Анатомия на властта“ (Голбрайт, 1993), когато доверието е веднъж спечелено, независимо дали чрез открито или скрито въздействие, последвалото подчинение на волята на другите се смята за продукт на личния морален избор на индивида - на неговия усет, за правилното и доброто. Предпочитания от подобен род могат да бъдат съзнателно култивирани, посредством убеждаване или образование, да зависят от културата и ценностната ориентация на индивидите и в този смисъл да се разглеждат като нормален, подходящ и традиционно правилен начин на поведение, при което формулираната зависимост постепенно преминава в прикрита. Доверието имплицитно пронизва тази зависимост, служи едновременно за свързваща и демаркационна нишка.

Непреходната актуалност на проблема за доверието не означава, че доверието е константна величина. Нещо повече, не само в преходни периоди, но и в относително

устойчиви периоди от развитието на обществото, доверието е преходна величина. То е най-уязвимо по отношение на константност, зависи от много субективни и обективни фактори, които винаги трябва да се имат предвид. „Преоценката на ситуацията“ известна като показател в една от съвременните теории на комуникацията - т.н. теория на културните норми е онази основа, която предизвиква преосмисляне, промяна на възгледи и отношения. Осмислянето и преосмислянето, потвърждаването и промяната на възгледи, убеждения и отношения, са един от характерните измерители на доверието в един абстрактен план.

Въпросът за доверието в почти всичките му измерения излезе на преден план и с особена острота след преломния 10 ноември 1989 г., когато страната ни премина в преход към пазарна икономика и демократично общество. Доверието стана именитна черта на фундаменталната социална трансформация, която започна да се разгръща в нашата страна. Няма да е пресилено, ако го определя и като основен фактор в човешките отношения. Нещо повече, и като основно понятие в преходния период в който се намира страната ни.

Именно защото доверието лежи в основата на конструктивизма и на деструкцията, които съпътстват всички сфери на нашето общество.

Защо проблемът за доверието към информацията изпъква с най-голяма острота (<https://aej-bulgaria.org/trust-in-social-media/>). От множеството данни, касаещи общественото мнение се констатира, че почти няма изследване, в което въпросът за доверието да не присъства. Нещо повече, да не се разкриват промени по отношение на доверието към лидери в рамките на отделни партии и движения, по отношение на отделни политически платформи, по отношение на оптимизъм и песимизъм към бъдещето на отделните партии и пр. като резултат от промени на доверието в отделните индивиди. Ако се отнасяме с доверие към провежданите демоскопски изследвания през последните години или поне към по-голямата част от тях, ще сме констатирали, че преходността на доверието е действително константна величина и че, което е особено важно - има противоположни политически фундаменти, всяка от които с претенции за достоверност.

Или пък да се вземат предвид кризите на доверието, както често се мисли при възникване на нови предизвикателства, свързани с различен тип проблемни

идентификации в трансформационните процеси, в преоценките на ситуациите, в която се намираме периодично.

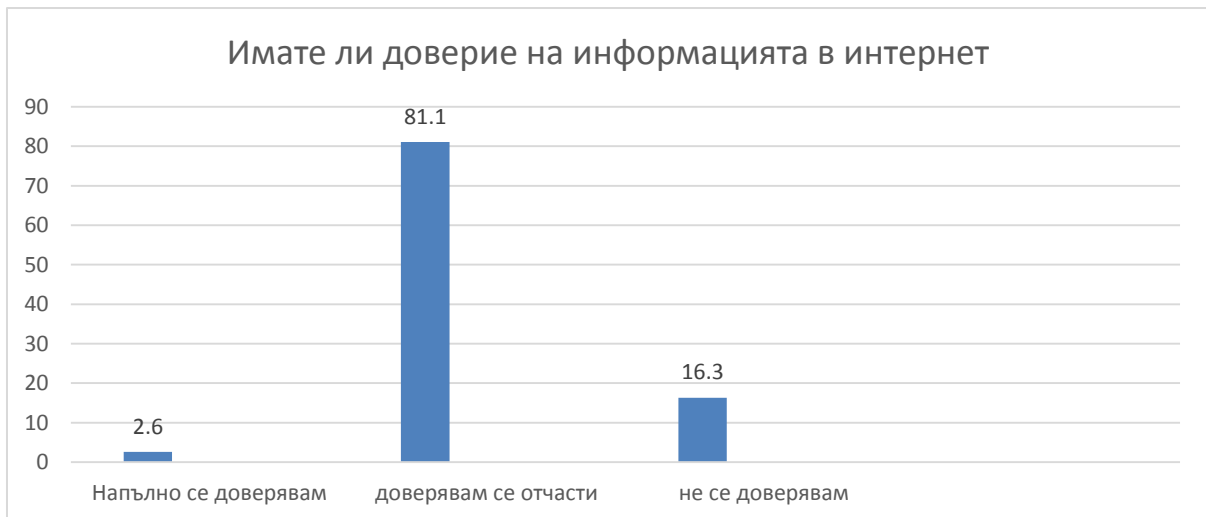
Проблемът за доверието в информацията тясно кореспондира с „преоценката на ситуацията“, която е в основата на най-влиятелната теория за въздействието на медиите в цялата им еволюция- теорията за културните норми. Именно защото преоценките на ситуациите се правят от преобладаващите и господстващи в конкретни моменти политически лидери и интерпретатори.

Проблемът за доверието има вече и глобални властови измерения - агресивни властни политически лидери и интерпретатори в различни краища на света са разгърнали амбициозни пропагандни планове за преразпределяне на установени международни територии, използвайки фалшиви подходи за манипулиране на информации.

Намесвайки се пряко в интерпретиране на преценка на ситуации от различен род чрез хибридни сайтове и подставени лица, пропагандната машина на агресивните страни използва внедрени свои хора и най-новите достижения на дигиталните технологии за дестабилизиране и компрометиране на държави, доктрини, програми, та дори и конкретни лица и тяхното обкръжение. Ето защо, проблемът с доверието се оказва крайъгълен камък за доверието към информацията, към медиите и поставя с особена острота загрижеността за медийната грамотност на населението. Самото обстоятелство, че интернет почти измества останалите средства за информиране сред подрастващото население, налага към този проблем да се отнасяме с особено внимание.

На въпроса (в проведеното проучване), чиито резултати са представени в Графика 10 *„Имате ли доверие на информацията в интернет?“* не случайно в отговора „напълно“ се доверявам има минимален процент от лицата (2, 6 %); отговорът „не се доверявам“ е посочен от 16,4%. Изключително преобладават хората, които изразяват съмнения и само отчасти се доверяват - 81,1% (Графика 25).

Графика 25 Доверие към информацията в интернет

Разбира се въпросът за доверието към информацията в интернет е поставен на принципна основа, като той не дава представа за доверие към информацията към конкретни сайтове, източници, онлайн съществуващи институции, медии и пр. Но въпреки това подсказва, че е налице резон, че има някакъв проблем. И това наистина е така. През последните години се появиха множество анонимни, а и не само анонимни сайтове, които разпространяват фалшиви новини и правят опити да дестабилизират цели региони, включително и от континентално естество. Разпространението на фалшиви новини, както е добре известно, се извършва в хибридни манипулативни форми. Използват се високите технологични дигитални възможности на новите медии и все повече затрудняват открояването на истинната от фалшивата информация. Започната е като че ли нова пропагандна война от определени сили чрез онлайн медиите, борбата срещу която става все по-трудна. Компаниите, особено тези на социалните мрежи, търсят начини за елиминиране на това много опасно явление, но все още има пробойни, върху които трябва да се работи сред подрастващите, а и не само.

Изхождайки от принципността, с която се подхожда към информацията, която се разпространява в интернет, както и от желанието да открием спецификата на интернет комуникацията, съмненията към евентуални фалшиви новини се опитваме да отрием с евентуални последващи действия. Така наличието на съмнения и тяхното разрешаване постигаме чрез търсене на други източници. Така на въпроса: *„Ако изпитвате съмнения към дадена информация от интернет, как постъпвате?“* Получените резултати сочат, че при съмнения относно достоверността на дадена информация в интернет, мнозинството от респондентите (87%) търсят информация от различни сайтове за потвърждаване на

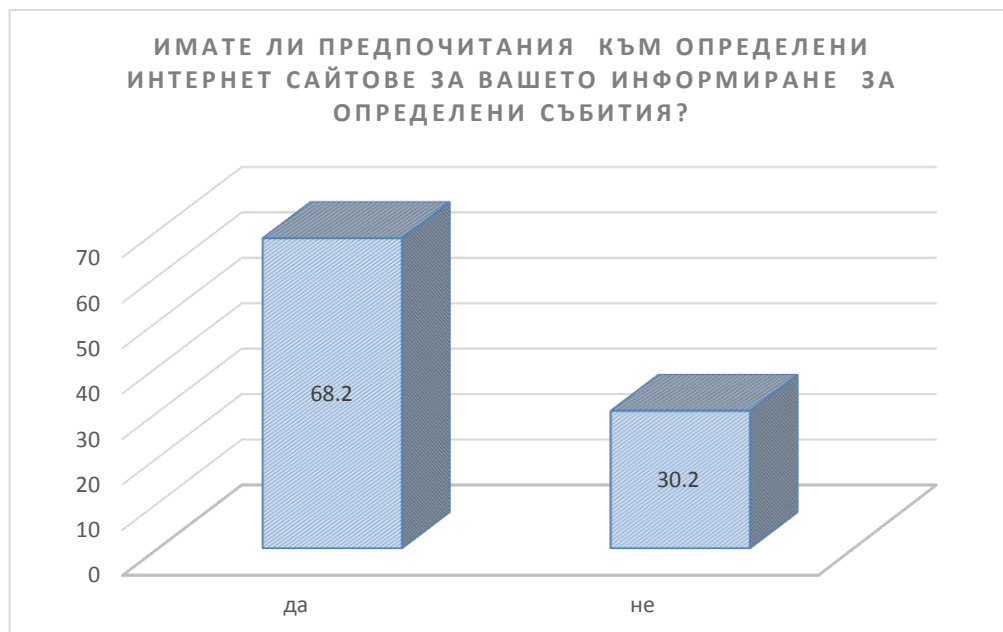
информираността си. Едва 11,4 % са тези, които си остават със съмненията без да търсят допълнително информация. Това означава, че все повече хора осъзнават проблема с фалшивите новини и се стараят да се убедят в истинността на поднасяните информации, особено по значими теми. Графика 26 е показателна в това отношение.

Графика 26 Търсене на допълнителни източници за информация при съмнения за достоверността на поднесена информация

Всъщност, подобно на традиционните медии и към отделните нови медии – онлайн радиа, телевизии, блогове, сайтове и пр., хората имат предпочитания. Предпочитанията към определени сайтове се засилват с течение на времето. Изследването ни потвърди наличието на твърди предпочитания. На въпроса ни: *Имате ли предпочитания към определени сайтове за Вашето информиране за текущите събития*“, почти две трети са категорични, че имат такива предпочитания.

Графика 27 Предпочитания към сайтове за информиране

Предпочитанията на хората към определени сайтове много често кореспондират със създадена представа у тях, че тези сайтове са сайтовете, на които те имат доверие, които притежават качествата, които устройват или най-малко, на които политиката на действие отговаря на потребностите и нагласите на хората към определена политика.

Но настъплението на тролове, хибридни сайтове, навлизането на непроверена информация и в традиционните телевизии и радиа, кара хората действително да започват да се съмняват в достоверността на информацията и в традиционните, вече утвърдени радиа и телевизии.

Затрудненията продължават да се увеличават

На въпроса „*Можете ли да отсейвате истинната от неистинната информация?*“, се получиха следните отговори: „да, все още“ - 50,5%; „отчасти“ - 40,9% и „вече се затруднявам“ - 8,6%. Графика 28 е показателна.

Графика 28 Отсейване на истинната информация от неистинната

Изводи

Все по-трудно става отсейването на истинната от неистинната, фалшивата информация. При това не само за обикновените хора, но и за специалистите. Дигиталните технологии позволяват използване на различни инструменти за комбиниране, дори на неподозирани елементи: предмети, пространства, хора, глас изображение. Ето защо, пред медийната дигитална грамотност стоят все по-сериозни предизвикателства.

Доверието към информацията става все повече уязвимо, все по-непостоянно.

Въпреки своята преходност в конкретните си измерения, проблемът за доверието остава с непреходно значение за социалното конструиране, в противовес на всякакви деструкции. В плана на медийната дигитална грамотност е повече от необходимо да се извърви пътят от проблема за доверието в индивидуален план, към проблема за доверието като основен информационен проблем на индивидите и обществото в процеса на все по-засилващите се социални трансформации във всички сфери на нашата страна.

3.6. Кибертормоз

Въпросът за социалните мрежи не е еднозначен - той често се свързва не само с положителни аспекти, но и се разглеждат и потенциалните техни негативни въздействия върху живота на хората. Потреблението на интернет крие и своите рискове. Като една съвсем нова „придобивка“ на съвременното общество с навлизането на електронните средства за комуникация се наблюдава и кибертормозът. Кибертормозът е форма на тормоз, която използва като средства възможностите, предлагани от съвременните комуникационни технологии – Интернет и мобилни телефони. Кибертормозът проблематизира контексти на предизвикателства на киберсигурността, но също така и на медийната комуникационна замърсеност, в това число - език на омразата. Приема се, че кибертормозът е продължение на социалния (индиректен) тормоз. Ключов аспект за превенцията на кибертормозът е потребността от повишаване на осведомеността, знанията и компетентностите. Изграждането на ключови компетенции за развитие на критичното мислене и за медийна грамотност би насърчила устойчивостта на хората срещу него. Въпросите, свързани с кибертормоз, са отражение на социалните отношения между хората. Аспекти на кибертормоза касаят онлайн комуникацията, и потенциала му да въздействат върху социалното, емоционалното и моралното развитие на индивидите.

Попитани дали са попадали на прояви на кибертормоз към някого в социалните мрежи, 49.7% от респондентите са отговорили, че не са попадали форма на кибертормоз, на която те са били свидетели в онлайн пространството. Обидни коментари и речта на омразата се посочват от 35, 0%. Този индикатор подсказва за дефицити при управляването на емоциите в онлайн взаимодействията и за насърчаване на онлайн рисковото поведение, което утвърждава нетолерантност, дискриминация, стигматизация, насилие, дори агресия. Следващата проява поставя акцент върху виртуалната идентичност и посегателството върху нея (25,0%). Фокусирайки се върху кибертормоза като проява на разпространяване на лъжливи слухове или разпространяване на фалшива информация за лице с цел да се навреди или да се накърни репутацията, този аспект се очертава от 24,6%. Рисковете от използването на интернет включват и публикуване или споделяне на снимки и / или видеоклипове, които уронват достойнството на човек и го представят в неблагоприятна светлина (18,9%) и отправяне на заплахи/заплашителни съобщения (15,4%). (Графика 29)

Графика 29 Кибертормоз и форма на кибертормоз

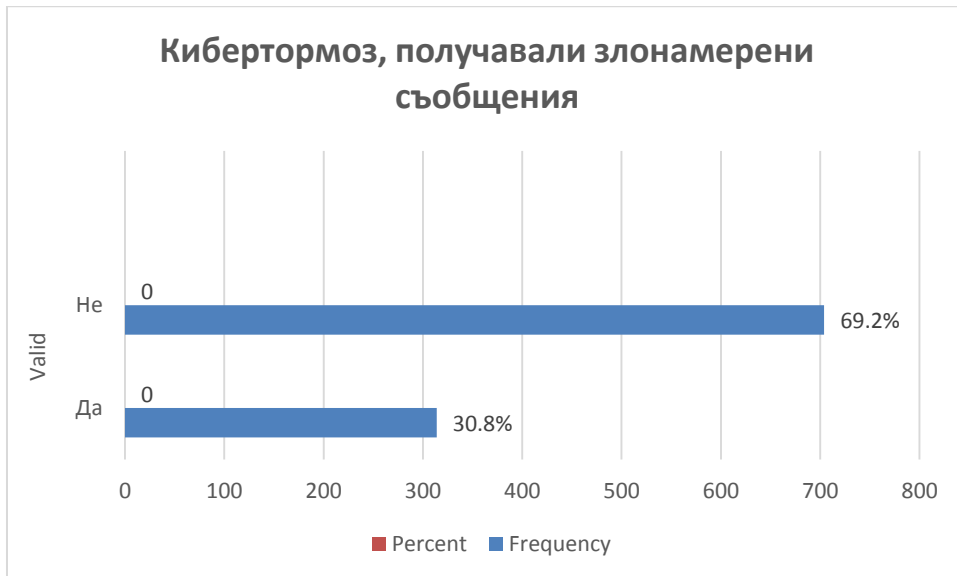
Респондентите споделят и дали лично те са попадали в рискова онлайн ситуация. Този въпрос задава и нюанси за значението на дигитално медийната грамотност по отношение на индивидуалните онлайн дейности - как те влияят върху самия индивид, другите хора и по-широката онлайн общност. В този контекст основните форми, които са очертани, засягат аспекти, свързани с проява на омраза. На въпроса: Вие лично попадали сте в ситуация, в която да сте: получавали обидни коментари за Ваши постове, най-много са отговорили с „не“ 72,1%, за разлика от тези които са получавали обидни коментари – 27,9%. (Графика 30)

Графика 30 Кибертормоз, обидни коментари за постове в интернет

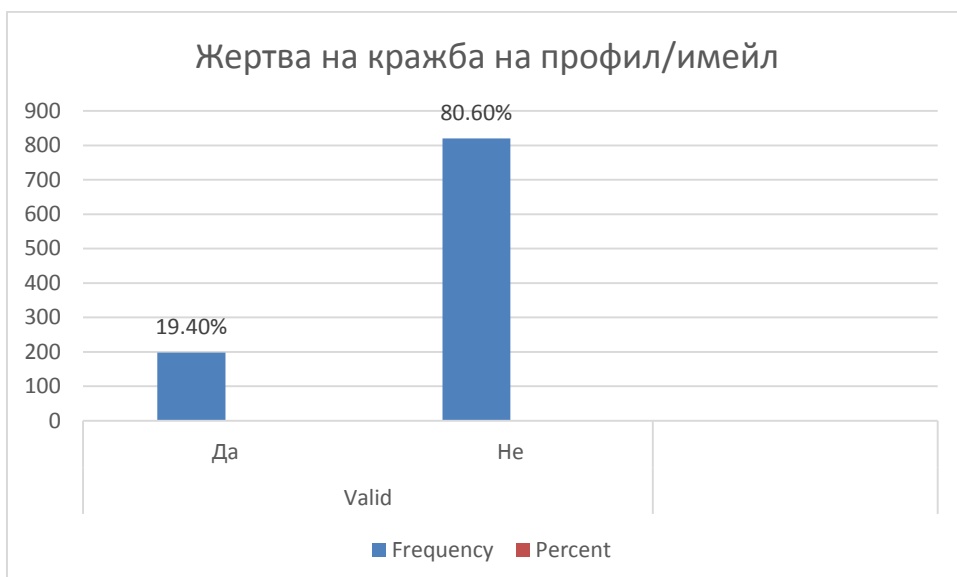
Тези от респондентите, които са получавали злонамерени съобщения са 30,8%, в сравнение с тези които не са получавали такива, и чиито брой включва повече от половината анкетирувани - 69,2%. (Графика 31)

Графика 31 Кибертормоз, злонамерени съобщения

Достъпът и неетичното използване на информационни и комуникационни технологии оказват негативно въздействие и чрез прояви като кражба профил/имейл се посочва от 19,4%, а 80,6% от всички анкетирувани не са се сблъскали със кражби на профил. (Графика 32)

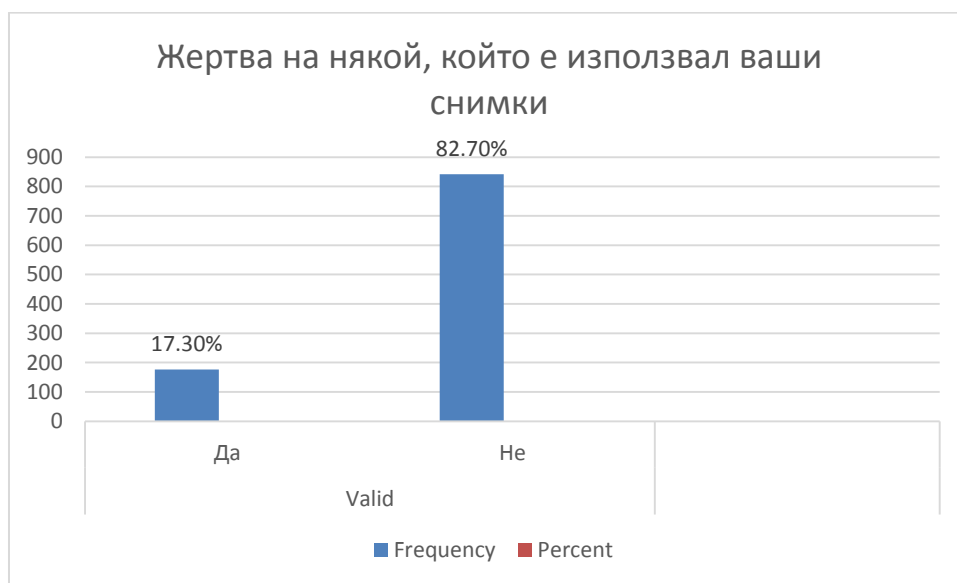
Графика 32 Кибертормоз, жертва на кражба на профил.

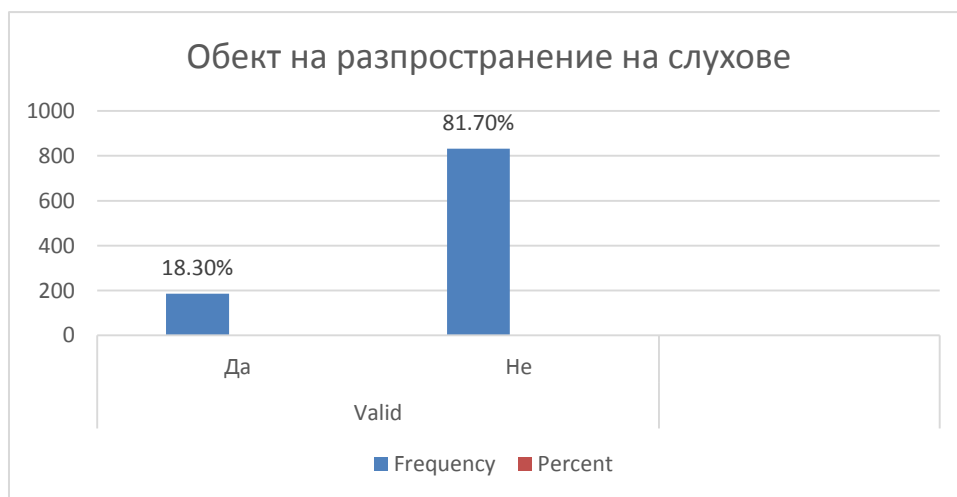
По отношение на използването на снимки от страна на други потребители в социалните мрежи, 17,3% от анкетираните посочват че са били жертва на този вид кибертормоз, а 82,7 не са се сблъскали с това. (Графика 33)

Графика 33 Жертва на някой, който е използвал ваши снимки

81,7% от всички анкетирани посочват че все още не са били жертви на разпространение на слухове в социалните мрежи, докато 18,3% отговарят, че са били обект на разпространение на слухове по техен адрес. (Графика 34)

Графика 34 Обект на разпространение на слухове.

3.7. Изводи

Проведеното изследване представя богата и разностранна картина на процесите на дигитализация в българското общество, състоянието на дигиталните умения и компетентности на хората, както и доверието, което те имат на информацията, получена от различни дигитални източници. В този смисъл може да се каже, че получените резултати пресъздават по реалистичен начин процесите на дигитализация и нейното навлизане във всички области на живота. Целта на проведеното проучване бе да се покаже както фактологична информация, отнасяща се до навлизането на различни дигитални устройства в ежедневието, така и оценъчни аспекти, свързани с наличието на дигитални умения и степента, в която те стават елемент от личностната система на знания и компетентности, полезни: на работното място и професията, в обучението, в свободното време, в извършването на различни дейности. Така, получената многомерна картина на дигитализацията в социален план е релевантна на очакванията към индивидите и общностите и тя съответства на други данни и резултати, получени от различни проучвания.

Основните акценти от представените резултати имат следния обобщен вид:

- По отношение на наситеността с дигитални и смарт устройства, определено може да се каже, че те са се превърнали в ключов елемент от нашия живот. Масово са разпространени смартфоните, компютри, лаптопи и други устройства, които допринасят за ефективността на изпълняваните дейности.
- Друг важен извод е, че в българското общество има висок процент хора, които имат основни дигитални умения и имат отлично позициониране в Интернет. Все още, обаче се наблюдава и значителна разлика в дигиталните умения на различните поколения. Въпреки посочения висок брой млади респонденти, които имат сравнително добри дигитални умения, техните родители все още не използват много често или почти не използват социалните мрежи. Това от своя страна налага нуждата от развитие на дигиталните умения на българското население и от реализирането на политики, които са насочени към всички възрасти, професии и етноси с оглед подобряване на дигиталната култура.
- Друг ключов извод е свързан с онлайн обучението и неговото място в българската образователна система. Дистанционното учене се оценява относително положително, възприема се като добра стъпка и решение и постепенно хората го възприемат като

естествен елемент на образователното пространство. Недостатъците на онлайн обучението са свързани с липсата на общуване и възможност и поддържане на директна комуникация. Като недостатък се посочват и техническите проблеми, които могат да се появят, зависимостта от техническата връзка и изрядност на платформите, различни проблеми, свързани с методиката на преподаване и използване на различни подходи на обучение. Важно е да се помисли как недостатъците на онлайн обучението да бъдат преодоляни и как да се справят с тях хората от различни възрасти и статуси.

- Важен извод, до който достигнахме, се отнася и до доверието към информацията, която се получава от различни източници, като постепенно нараства дялът на хората, които искат да проверят и да достигнат до по-обективна и истинна информация. Оказва се, че именно идеята за рефлексията, за развиването на критичен поглед и осмисляне на онова, което намираме в интернет средата, е едно от важните следствия на дигитализацията: да се развие умение и способност за критичност. В този смисъл дигиталният човек е търсещ, рефлексивен и активен рационално човек.

- Друга важна област, засегната в проведеното изследване, се отнася до кибертормоза и различните негови характеристики. Определено има и то немалко случаи на различни прояви – обидни коментари, нетолерантност, дискриминация, уронване на достойнството, заплашителни съобщения, кражба на самоличност. При някои от тези прояви наблюдаваме повече, а при други – по-малко като численост случаи. Факт е, че те съществуват и че е необходимо да се развият противодействия на нормативно ниво, както и разработване на механизми за недопускане и ограничаване на подобни прояви.

Важен извод е, че дигитализацията създава разделения. Тези разделения се надстройват над вече съществуващи такива – по възраст, образование, професия, етнос. Затова е необходимо да се прилагат политики за създаване на равни възможности, за подкрепа на хората в неравностойно положение и за намиране на резерви за стимулиране на изоставащите.

В своята цялост представените от проведеното изследване резултати показват един реалистичен и обективен подход за измерване на многоаспектните проявления на дигитализацията, както и на необходимостта от подобряване на различни нейни характеристики и страни.

4. Фокус групи

Дистанционното дигитално обучение и неговото качество в условията на Ковид ситуацията: Онлайн фокус групи

През 2020 и 2021 г. образователната система бе изправена пред сериозни изпитания, свързани с нейната иновативност, креативност и отвореност. Съществуващите педагогически методи и похвати бяха подложени на изпитание и преосмисляне. За всички участници в образователните взаимодействия тази ситуация беше неочаквана, трудна и изпълнена с предизвикателства. В тези условия дигиталната грамотност и обучение бяха поставени в условия на безпрецедентно стимулиращо развиване, като те станаха предпоставка за надграждане на знанията и уменията в дигитален контекст.

Дигиталната грамотност е пряко свързана с ученето и преподаването; в условията на ковид ситуацията, дистанционното обучение като основна форма на провеждане на занятията в образователната система се наложи на всички нива. Дистанционното обучение е обучение, което става възможно благодарение на Интернет и някои от следните дигитални устройства: стационарен компютър, лаптоп, таблет или мобилен телефон. При този тип обучение могат да се използват различни видове формати – текст, видео, аудио, графични изображения, интерактивно съдържание, тестове за оценяване на знания и др. Масово в средното и висшето образование преподаватели, ученици и студенти се сблъскаха с дигиталния формат на обучение, макар че той е познат, тъй като е бил прилаган и по-рано, но не е бил така повсеместен и задължителен, както стана в последните две години.

Дигиталната грамотност стана задължителен елемент от арсенала на преподаватели и учащи, за да могат пълноценно да се провеждат занятията. В периода от почти две години март 2020 – март 2022г. се прилагаха поредица от мерки по „затягане“ и „разхлабване“ на действията, свързани с дистанционното обучение. В тази ситуация важно е качеството на провежданото обучение и един от индикаторите на качеството е обратната връзка със студентите и начина, по който те оценяват дистанционното обучение. Затова през м.май 2021г. проведохме две онлайн фокус групи в:

- спец.Социология, сборна група от втори и четвърти курс, ЮЗУ „Неофит Рилски“ – 31 май 2021 г.
- спец. Финанси, счетоводство и контрол, първи курс, УНСС – 7 май 2021г.

Целта бе – да се проследят мненията и оценките, които се дават от студентите на протичащото дистанционно дигитално обучение и в частност на дигиталната култура на преподавателите, които са централните фигури в процеса на преподаване и обучение, те структурират и задават ритъма виртуалната класна стая.

Ще проследим характеристиките на всяка от проведените онлайн групови дискусии, за да се експлицират мненията на студентите, но също и да се направи обобщение относно техните представи и очаквания спрямо създалата се ситуация. И при двете онлайн фокус групи главната тема, която бе подложена на обсъждане бе: какво е качеството на дистанционното обучение? Кои са положителните и отрицателните страни на този тип обучение? По какво се различават двата формата на учене и преподаване и кой от тях е предпочитан и защо? (Приложение 2)

4.1. Специалност Финанси, счетоводство и контрол, първи курс, УНСС – 7 май 2021г., 9.00 - 10.30 часа

В тази онлайн дискусия участваха 12 студента от първи курс, всички са на 19 години, т.е. това е първата година след тяхното средно образование, което означава, че те все още носят в своето съзнание белезите и нагласите, формирани от училището, тъй като на практика почти през цялото време на първи курс са били в ситуация на онлайн обучение.

Във връзка с дигиталното обучение, което се осъществява в УНСС, трябва да се отбележи, че се използва платформата “Teams” и тя е единна за всички курсове и специалности. В рамките на тази платформа се провеждат лекциите по всички дисциплини, провежда се комуникация по електронна поща, както и се разработват всички тестове, които се използват от преподавателите за оценяване знанията на студентите.

В обобщен вид **ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ страни**, посочени от студентите, на дистанционното дигитално обучение са:

- **Обучението е индивидуално**, всеки сам определя ритъма си на учене, няма нужда от допълнителни занятия с други преподаватели:

„Способността да се изучава материалът с индивидуално темпо, свобода и гъвкавост при избора на предвидените курсове и избираеми дисциплини“ (жена)

„Човек се учи да се самообразова, което е важно в съвременния свят“ (мъж)

„Ученето онлайн е по-лесно. По време на дистанционното обучение се намират по-лесно материали за учене и за подготовка и всичко се определя от темпото и интересите на учащия.“ (мъж)

„учениците и студентите започнаха да свикват с независимото индивидуално придобиване на знания. Това умение ще им бъде полезно в бъдеще.“ (жена)

- Освобождава се свободно време, което може да се инвестира в други дейности.

„спестява се и време. С онлайн обучението преподавателите, наред с учениците/студентите, могат да спестят много време. Всичко е на една ръка разстояние въщи. Веднага след приключването на лекцията затваряме лаптопа и се концентрираме върху ежедневиите си задачи. Това дава равни условия за образование на всички, независимо в коя част на България се намират.“ (жена)

„Обучението в електронна среда в университета е съвременен метод, при който учебният процес преминава доста спокойно - лекционните занятия се осъществяват нормално, и този метод съществува отдавна по света“ (жена)

„Аз като студент, който пътува час и половина до университета на отиване и след това още толкова на връщане губя време, а времето е ценен ресурс.“ (жена)

„дистанционното преподаване ми помага да съм по-концентриран по време на лекциите и съответното научавам нещата по-добре и бърз много усилия. Друга положителна характеристика, е че много по-лесно се водят записки, поради факта, че в дома си имам повече приспособления, отколкото си нося в Университета.“ (мъж)

- Използват се различни материали, видео и аудио съдържание и други съвременни технологии.

„Обучението в електронна среда в университета е модерен подход за преподаване, при който се използват различни техники и материали, приспособления

за обучение: презентации, видеоуроци, дискусии, за да станат по-разбираеми и ясни темите“ (жена)

„Всички преподаватели качват лекциите в интернет и нямаш особена нужда от учебници, имаш възможност да прегледаш всички учебни материали от всяка част на света, както и от всеки един лаптоп“ (мъж)

„в едно онлайн обучение може да се използват разнообразни изразни форми – видео, аудио, текст, тестове за знания и т.н., това на свой ред би могло да доведе до по-висока ангажираност и ефективност при разбиране и запомняне на информацията, тъй като подпомага учащите с различни стилове на учене.“ (жена)

- **Студентът може да учи навсякъде**, от всяка точка - където има достъп до интернет.

„Всеки има мобилен телефон или лаптоп под ръка, от който може да се свърже, където и да живее. По този начин хората не са обвързани с транспорта, за да се обучават. До някаква степен това ни носи и безопасност, защото нивото на катастрофи по пътищата е особено високо в пиковите часове, когато всички отиват на училище, работа или университет“ (жена)

„Тази форма на обучение ми позволи гъвкаво разпределение на времето и ми даде уникалната възможност за придобиване на висококачествено образование, без посещаване на учебното заведение, което със сигурност се отчита като голям плюс. Основните предимства са, възможността да се учи от всяка точка на света, в удобно за всички време, в комфорта и уютта на собствения си дом.“ (жена)

„Вместо едно обучение да се преминава в определено фиксирано място и време, с помощта на високите технологии, то може да се премине от всяко място и по всяко време. Това развързва ръцете на обучаващите се и те могат да преминават обучението, където и когато пожелаят“ (жена)

- **Учащият си създава повече удобства**, които го подпомагат:

„В къщи, където се намирам, докато се провежда онлайн обучението, разполагам с много удобства – мога да си направя кафе, да се разположа на удобен стол, понякога да стана, дори като огладнея да похапна. Понякога ми се е случвало да съм извън къщи и пак да съм включена онлайн и да слушам лекцията“ (жена)

„Можеш спокойно от вкъщи да присъстваш във всички лекции и няма нужда да се разкарваш до университета, който може да бъде в другия край на града“ (мъж)

„Плюсовете на дистанционното е, че не трябва да се притесняваме от външния си вид, защото сме си вкъщи. Обличаме най-удобната дреха и започваме работата или лекцията си. Много по-тихо е във вкъщи, ако човек си има работа може да си я свърши едновременно докато слуша лекцията си“.(мъж)

„Учениците и студентите имат възможност отвсякъде да влязат и да бъдат част от учебния процес, дори в движение. Спестяват си време от пътуване и родителите са по-спокойни, че децата са си вкъщи и учат. Друго положително е това, че децата се учат да ползват технологии. Когато са болни по-лесно може да стане усвояването на материала и децата да не изпуснат материал“ (жена)

„Тази форма на обучение ни позволи да разпределяме времето си и ни даде уникалната възможност да придобием висококачествено образование, без посещаване на учебното заведение. Основните ѝ предимства са, възможността да се учи от всяка точка на света, в удобно за всички време, в комфорта и уютта на собствения си дом. Също така, онлайн обучението дава възможност за повече свободно време. Благодарение на онлайн обучението, смятам, че голяма част от учениците и преподавателите успяха да усъвършенстват и подобрят компютърната си грамотност и компетенции.“(мъж)

- Икономически по-изгодно за всички:

„В момента образованието е много по-икономически изгодно. Както за учебните заведения и институции, така и за обучаващите се. За първите няма високи разходи за поддръжка на сгради, за консумативи, ток, вода, отопление, както и възможни извънредни разходи при употреба на съоразженията в сградата (например да се счупи някоя врата в процеса на използване и тя да трябва да се ремонтира в най-кратък срок). Всичко това води до големи спестявания на средства. От друга страна за обучаващите се също има по-нисък разход - например за транспорт до училище или университет, за учебни пособия, за храна дори“ (жена).

„Друго значително предимство на онлайн обученията е, че те са с по-ниска цена спрямо традиционните форми на обучение в зала.“ (жена)

„Не можем да отречем, че обучението в онлайн среда е много по-достъпно и икономично от гледна точка на транспортни разходи и време. Студентите, които не живеят в общежития в близост до университета и им се налага да пътуват всеки ден, за да присъстват на лекции спестяват по 2 часа всеки ден или общо 10 часа на седмица само от транспорт“.(мъж)

- Про-Екологично ориентирано:

„При предаването на теми се пести хартия и може да се каже, че е и природосъобразно“(жена)

„Когато не се ходи в университета, градският транспорт е по-малко натоварен и замърсяването е по-малко“(жена)

НЕДОСТАТЪЦИ на дистанционното обучение:

- Ограничени социални контакти

„Един от минусите за мен е това, че социалните ни контакти са ограничени до минимум, а хората сме социални същества. Също така като сме затворени постоянно вкъщи сме по-склонни да изпаднем в депресия или в друго лошо психично състояние“(мъж)

„Може би най-големият минус на всичко това, е че се губи социалният контакт. Всичко се случва през един екран. Не само се губи връзката студент със студент, но и тази между студента и преподавателя. А това според мен оказва огромно влияние на качеството на образованието и на университетското преживяване като цяло“(жена)

„за хората, които идват от други градове и не са установили социални контакти до този момент е трудно и ще бъде още по – трудно занапред да изградят социален кръг от приятели“(жена)

„изолиран от колегите от Университета, сам в къщи, човек не се чувства много добре, защото всяко човешко същество има нужда от социален контакт, а при дистанционно обучение той е рязко намален“(мъж)

„Тази ситуация с карантината затвори хората в домовете си и ги лиши от общението на живо с другите. За мен лично, това беше голям стрес, защото никакъв лаптоп и видеоконференции няма да ми заменят човека да е до мен и да си говорим на живо“ (жена)

„Времето прекарано в университета е време, в което се чувстваш истински пораснал и зрял. Някак си самото място всява респект и уважение. На последно място, но не по важност са и колегите преподаватели. Това са хора, от които можем само да се учим. Всеки един от тях има знания, които биха били полезни за всички, не само като преподаватели, те са интересни като личности. Да имаш възможността да седите един срещу друг и да разговаряте е време, което всеки студент помни“ (жена)

- Психологически проблеми

„Дългият период на престой извън образователната система създава силен потенциал за демотивация и деангажираност към ученето“ (жена)

„Преминването към нов режим обучение предизвиква стрес сред учениците, защото не всеки беше готов да учи онлайн без да се вижда с преподавателя и колегите си.“ (жена)

- Промяна на средата

„В къщи липсва учебният контрол при нарушаване на дисциплината. Има много фактори, които разсейват студентите и няма какво да се направи по въпроса. По този начин обучението става по-некачествено“ (жена)

„При онлайн обучението ние не получаваме същите знания, защото когато си вкъщи не можеш да се концентрираш, както, когато си в университета, по време на лекцията, не е същото да си в една зала с преподавателя и да го слушаш и да си комуникирате на живо.“ (жена)

„Ученето онлайн отнема повече време, защото учащите се разсейват повече и прекарват много време пред устройствата. Учебното съдържание не е пригодено да бъде преподавано онлайн“ (мъж)

„изисква се обучаващият се да притежава определени умения за управление на времето и поддържане на висока лична мотивация. Без подобни умения и мотивация, онлайн обучението може лесно да се провали“ (жена)

- Технически проблеми

„Ако скоростта на връзката е малка, това директно се отразява върху възпроизвеждането на звука, видеото и цялостното съдържание. Такива ограничения могат да предизвикат дълго чакане при теглене на файл и така да попречат на учебния процес; когато има голям трафик на информация, връзката е по-бавна“ (мъж)

„Много често се губи и пълното разбиране на информацията, тъй като може да има технически проблеми по време на обучението.“ (мъж)

„поради технически проблеми можеш да изпуснеш много от важните ти лекции, без да имаш никаква вина.“ (мъж)

- Съдържателни проблеми

„Някои от лекциите са твърде статични, без презентации, не привличат вниманието или направо са взети от учебника и са *copy-past*“ (мъж)

„Не всеки предмет може да бъде изучаван на компютър. Обучението чрез компютър не е подходящо за някои дисциплини, където се изискват специфични умения, които трябва да се усвоят“ (жена)

„Смятам, че има специалности, за които онлайн обучението не може да стои на дневен ред, тъй като обучението (например в „Медицината“) е повече практическо, отколкото теоретично.“ (жена)

„Както показва времето, преподавателите, които могат да преподават онлайн лекции, са в малцинство.“ (жена)

„Нараства натоварването на преподаватели и студенти. Преподавателите трябва да отделят повече време за представяне на лекциите и темите в електронен вид. Всеки преподавател дава много задачи за вкъщи, които също изискват време за изпълнение.“ (жена)

- Педагогически и организационни проблеми

„Трудности с включването на всички учащи в дискусиата - само 15–20% от присъстващите участват в дискусиата.“ (жена)

„не ни се обръща достатъчно внимание, не си познаваме лекторите, нямаме възможност да участваме в лекцията, а дори и да участваме, преподавателите не знаят кой е отсреща. Също така на място е много по-лесно да научим нещо.“(мъж)

„Материала не се усвоява толкова добре, колкото, ако сме присъствено. Учащите се обездвижват, седят само да компютрите и това довежда до лоши последици, дали проблеми със зрението, затлъстяване, минимален досег до хора.“(жена)

„Липсват лабораторни и практически упражнения“ (мъж)

„Учащите си разменят домашни и не работят самостоятелно“ (жена)

„Често и комуникацията виртуално не е напълно адекватна за обучение и правенето на тест с ограничено време по минута на върнос. Създава се повече стрес за студента и започват скандали с преподавателя.“ (мъж)

- Икономически проблеми

„Всички учащи нямат условия за онлайн обучение, както и това, че в къщи може да няма достатъчно стаи“ (жена)

„Дистанционното обучение изисква скъпа техника, поддържане на добра интернет връзка“ (жена)

„Огромни трудности се проявяват при осигуряването на обучения по компютърна грамотност –особено за бедните, учащите от ромски етнос или от социално слаби семейства; и тези трудности създават сериозни проблеми.“ (жена)

„Онлайн обучението е скъпо и изисква устройства, които не всеки може да си позволи“ (жена)

„Изисква се непрекъсната интернет връзка и притежаването на лаптоп или компютър – все още не всички семейства разполагат с тези технологии“ (жена)

- Здравословни проблеми

„Често срещано следствие от продължителното стоене на компютъра е вероятното увреждане на зрението, както и на гръбначния стълб (от неправилната стойка)“ (жена)

„Един от големите недостатъци на онлайн обучението според мен е количеството часове, които трябва да прекараме пред компютъра, за да научим. Това упражнение, ако се извършва непрекъснато, може да доведе до визуални, физически или мускулни здравословни проблеми.“ (жена)

- Екологични проблеми

„Увеличава се изхвърлянето на пластмасови отпадъци, изхвърлят се повече опаковки на продукти за еднократна употреба. Във време на криза хората все по-често купуват опаковани храни. Кризата с коронавируса постави на заден план проблемите с климата, които не са по-малко значителни и трябва да обърнем внимание и на тях.“ (мъж)

СРАВНЕНИЕТО – дистанционно и/или присъствено обучение:

„В крайна сметка смятам, че предвид ситуацията с Covid – 19, всички, които участват в процеса на онлайн обучението се справят добре и това е една много добра алтернатива при последващи грипни ваканции, например, или други предпоставки, които биха възпрепятствали присъственото обучение.“(жена)

„Качеството на дистанционното обучение е сравнително добро и подобно на присъственото обучение; но аз го възприемам като антикризисна мярка, а не като алтернативна форма на обучение, която просто е по-лоша от традиционната“ (жена)

„По този начин вярвам, че дистанционното обучение помага на студентите и учениците да се адаптират към предизвикателствата на времето, развива тяхната независимост и предоставя много възможности“ (жена)

„Аз изразявам предпочитание към дистанционното обучение, защото работя и така, дори когато съм на работа, мога да си сложа слушалки и да се включа в лекцията, както и да изпълнявам различни задачи, които се възлагат. За себе си оценявам, че мога да си разпределям по-добре времето, помага ми да имам по-добра организация. За мен лично, връщането към присъствено обучение ще бъде много по-стресиращо и го оценявам негативно. Предпочитанията са ми към дистанционното обучение“ (мъж)

„Трудно е да се каже, само едното или само другото. И двата типа обучение имат своето място и значение; трябва да се комбинират, за да може наистина обучението да бъде максимално ефективно. Но определено, трябва да се провежда и

само дистанционно обучение, защото то дава повече възможности в технически и обучителен план“. (мъж)

„Несъмнено придобиването на знания чрез дистанционно обучение е доста полезно и удобно. Може би в близко бъдеще дистанционното обучение ще се превърне в допълнение към традиционното, но няма да може напълно да замести обичайния процес на придобиване на знания. Мисля, че всяка година този формат на обучение ще става все по-търсен.“(жена)

„В заключение ще кажа че онлайн обучението в България е добро, с високо качество и много удобно! Но при първа възможност, бих се радвала да се съберем присъствено“ (жена)

4.2. Специалност Социология, сборна група от втори и четвърти курс, ЮЗУ „Неофит Рилски“ – 31 май 2021 г. 10.30 - 12.30 часа

В онлайн дискусиата участваха 10 студента от втори и четвърти курс, всички са във възрастовия диапазон: 20-24 години. Те вече познават университетската среда и изисквания, придобили са определени умения, които са важни и са съобразени с изискванията на преподавателите. Самото дигитално обучение е нещо иновативно, доколкото се въвежда в тази повсеместна форма за първи път. В същото време като дигитално младо поколение студентите се напълно в кондиция относно електронните платформи и притежават умения, които са необходими за дистанционно обучение.

В онлайн фокус групата им бе поставена основната тема: Качество на дистанционното дигитално обучение в условията на Ковид ситуацията. Кои са положителните и отрицателните страни в университетското дистанционно обучение.

В ЮЗУ са избрани две дигитални платформи за провеждане на обучението: Blackboard и BigBlueButton. По всеки предмет преподавателят си създава класна стая, която има собствен код и линк, които се изращат на студентите и те влизат във виртуалната класна стая, за да проведат лекцията.

В обобщен вид **ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ страни** на дистанционното дигитално обучение са:

- **Обучението е индивидуално**, всеки сам определя ритъма си на учене:

„Преди десетилетия, всеки който е искал да учи, е трябвало продължително време да посещава образователни институции и библиотеки. Днес за придобиване на нови знания е необходим само компютър с достъп до Интернет и индивидуално решение. Дистанционното обучение дава на човека специфичен набор от знания и умения (мъж)

„Студентите могат да се обучават със свое собствено темпо и на място избрано от тях. Това създава гъвкавост, достъпност, удобство“(мъж)

„Всеки сам определя колко сериозно да гледа на образованието и какво количество време и енергия да вложи“(жена)

„Студентите се учат да бъдат по-отговорни, дори и в домашни условия, но дали ще учиш, колко и как – всичко зависи от самия студент, всичко е индивидуално“(жена)

- **Обучението е иновативно**:

„Поради това, че има много платформи, човек се научава да борави с тях и така създава още умения, свързани със самата технология; защото колкото повече знаеш, толкова повече предимства имаш“(мъж).

„Цялата образователна система е поставена при нови условия и се променя, така се стимулират иновациите и за преподавателите и за ученици и студенти; това е много положително“(жена)

„Дистанционното обучение повишава професионализма от страна на преподавателите в университета и готовността им да ни помогнат при наличие на нещо неясно или затруднения“(жена)

„Ковид-19 ни научи как да развиваме креативността си и да я използваме за решаване на различни проблеми възникнали по време на процеса на обучение.“(жена)

„Преподаването взима нови измерения – усъвършенства се от технологична гледна точка.“(жена)

- Освобождава се свободно време, което може да се инвестира в други дейности.

„Добрата страна на този вид обучение е, че студентите разполагат с повече време, не се губи време за придвиждане.“(жена)

„Като основно предимство на дистанционното обучение е възможността за по-гъвкаво разпределение на времето и спестяването на време от пътуване. Въз основа на опита си с дистанционното обучение по време на извънредното положение мисля, че се намира много по-свободно време.“(жена)

„Студентите имат повече свободно време, което могат да използват рационално (жена)

- Използват се различни материали, видео и аудио съдържание и други съвременни технологии.

„Като положителна страна бих добавила и разнообразните материали, с помощта на които се образуваме и използваме в процеса на нашата подготовка“ (жена)

„Достъпът до качените в платформите онлайн ресурси и лекции смятам също за предимство понеже може по всяко време да се отвори и прочете, дори например от телефона“ (мъж)

„всички учебни материали са достъпни онлайн, като по този начин се създава среда за обучение без хартия, която е по-достъпна, като същевременно е от полза за околната среда.“(жена)

„онлайн лекциите могат да се записват, архивират и споделят за бъдещи справки. Това позволява на студентите да имат постоянен достъп до учебния материал“ (жена)

- Преподавателите

„Голяма част от преподавателите се стараят да предадат по възможно най-разбираем начин информацията, която трябва да получим, стараят се да получават обратна връзка, да поддържат едни топли отношения с отсрещната страна, макар и през монитор(жена).

- Студентът **може да учи навсякъде**, където има достъп до интернет.

„Достъпността е основното предимство на дистанционното обучение. Чрез онлайн обучение, можете да получите знания, докато сте навсякъде по света. Можете да учите в къщи или на пътуване, в кафене или дори в друга страна — като цяло, където има само интернет“ (жена)

„Чрез дистанционното обучение се спестява много време от транспорт и имаш възможността да присъстваш в лекции и учебни занятия от всяка точка на света стига да има добра интернет връзка.“ (жена)

„един тест/изпит не се отразява чак толкова стресиращо върху ученици/студенти, колкото би било в присъствена среда“ (жена)

- Учащият си създава **повече удобства**, които го подпомагат:

„Времето за онлайн обучение може лесно да бъде приспособено към почти всеки работен график.“ (жена)

„Като студент от друг град, за мен е голямо предимство, че мога да прекарвам времето си в родния ми град заобиколена от приятели и семейство. Обучението ми от къщи ми дава необходимото спокойствие и възможността сама да разпределям времето си така, че работата ми да бъде максимално ефективна “ (жена)

„За такива притеснителни хора като мен представянето на презентации и курсови работи се улесни, понеже сигурно, ако трябваше да представям на живо моята работа бих се притеснила много силно.“ (жена)

„Лекциите се провеждат в уютна на собствения ти дом и може да си стоиш по пижама в леглото по време на лекциите“ (жена)

„Университетските преподаватели гледат да не ни затормозяват много и се строят да ни улеснят“ (жена)

- Икономически по-изгодно за всички:

„Пести време и пари, достатъчно е да има Интернет, може да влезеш в занятията от всяко място, това създава удобства, няма разходи за пътуване до университета.“ (мъж).

„Дистанционното обучение е евтино, защото не се купуват материали, а те се изпращат от преподавателя при провеждането на всяка лекция.“ (мъж)

“Важно предимство на дистанционното обучение е относително ниската му цена, както и това, че по време на дистанционното обучение всички материали се изпращат и ние винаги имаме достъп до материала.“ (жена)

„Друг плюс, който намирам е от финансовата гледна точка. Например за един студент, който не е родом от града, в който учи, голяма част от парите се спестяват ,защото той си е вкъщи и не му се налага да живее и да се издържа сам на друго място“.(жена)

„Добри страни на дистанционното обучение са и икономииите. В този смисъл е ясно, че обучението в домашни условия е сравнимо по-евтино, защото парите и времето, предвидени за пътуване до училище и учебните заведения, също се спестяват.“ (мъж)

„Спестява време, средства за транспорт, наем и други консумативи на учащите от по-далечни градове и чужденци“ (мъж)

- По-добра концентрация:

„Работната среда е по-спокойна, когато всеки работи сам без заобикалящия го околнен шум на претъпканите зали, лично мое наблюдение е, че фокусирането по време на лекция е по-лесно в онлайн среда“ (мъж)

„Студентите развиват мотивация за учене и самодисциплина“ (мъж)

- Усъвършенстват се дигиталните умения

„Младите поколения имат все по-добра компютърна грамотност и интерес към новите технологии“ (жена)

„Студентите стават по-компетентни с технологиите и се адаптират към промените “ (жена)

НЕДОСТАТЪЦИ на дистанционното обучение:

- Ограничени социални контакти

„Липсата на жива комуникация е проблем; живият контакт освен че създава приятелства, дава повече възможности за поставяне на въпроси на преподавателя“ (мъж)

„Липса на прекия контакт с хората - в това число колеги от специалността и преподаватели. По време на моя опит в редовна форма на обучение, който успях да изградя по време на присъствените занятия, мога да кажа, че ефективността на образователния процес при присъствено обучение беше по-висока. Когато сме в залата и слушаме лекцията, ние запомняме много повече неща от материала, защото липсват странични фактори, които да ни разсейват. При онлайн обучението ние не успяваме да се концентрираме за дълго върху лекциите“ (жена)

„Прекъсва се контактът „лице в лице“ – бих казала, че доста изгубих покрай пандемията – нямах толкова време да общувам на живо със състудентите от курса.“ (жена)

„Голям недостатък е несоциализирането. Хората се нуждаят от контакт с други хора. Особено малките деца, които сега се учат да се социализират. Учат се на общуване и чрез онлайн обучението това им се отнема. Освен това за родителите на малките деца голяма трудност е и това, че няма кой да гледа детето, следователно не могат да ходят на работа или ако е от вкъщи – да я свършат пълноценно“ (жена)

„Социалната изолация и ценните връзки с други хора, които трудно могат да бъдат създадени през дистанционното обучение“ (жена)

„Основните проблеми на дистанционното обучение са ограниченията в комуникацията поради липсата на жив контакт, ограничените възможности за обратна връзка и неформално общуване, както между студенти и преподаватели, така и между самите студенти“ (жена)

- Психологически проблеми

„Също така когато нямаме контакт помежду си колегите някак ставаме антисоциални.“ (жена)

„При дистанционното обучение често се усеща чувство на изолация и самота.“ (мъж)

- Промяна на средата

„Концентрацията – Да си си вкъщи по време на лекция е нож с две остриета – когато си в такава среда концентрацията ти е доста уязвима – семейството ти е вкъщи (аз лично имам голяма фамилия, която живее в не особено голямо жилище и не разполагам със самостоятелна стая) и лекциите, както и това да запомниш нещо на фона на шума бих казала, че си е цяло приключение“ (жена)

„Студентите не могат да развият способността да свикнат да представят своето мнение, теза и др. пред публика, едно от нещата което се учим в университета е именно това, а сега вече тази възможност е отнета.“ (мъж)

- Технически проблеми

„Когато има технически проблеми – слаба връзка или някакъв друг проблем с компютъра или интернет, обучението се проваля“ (мъж)

„Интернет връзка – някой път интернетът е доста слаб и когато в къщата са се вързали към него повече хора и се създават прекъсвания, което затруднява адекватното приемане на информацията.“ (жена)

„Техническите проблеми, свързани с поддръжката на платформите създават препятствия за провеждането на учебния процес по време на извънредно положение. Макар че най-използваните платформи имат своите предимства, претоварването им се оказва сериозен проблем и създава множество пречки за дистанционните занятия. Необходимо е тези платформи да имат по-добра техническа поддръжка, да се осъвременят и интегрират по-добре с останалите университетски системи“ (жена)

„Може да има технически проблеми с техниките или интернет мрежата и т.н.“ (жена)

- Съдържателни проблеми

„Дистанционното обучение не може да се приложи към всички дисциплини, напр. при медицинските или инженерните специалности, специалностите, свързани с изкуствата, където се изисква усвояване на умения, общуване между хората и човешки емоции – не може да се използва“ (мъж)

„Недостатъчният опит в дистанционното обучение изисква повече усилия от страна на преподаватели и студенти“ (жена)

„Спада качеството на образованието – студентите не учат, водени от мотива, че са онлайн и ще препишат по-лесно на изпитите, които също са онлайн.“ (жена)

„Преподавателите изпитват затруднения с преподаването в онлайн среда – както за нас, така и за тях ситуацията е нова – докато ние само трябва да слушаме, преподавателите трябва да сменят изцяло методите си на преподаване – да привлекат аудиторията, да се борят с ниската мотивация на студентите да учат в онлайн среда, да се учат на технологии, защото голяма част от преподавателите не са достатъчно технически грамотни, да отговарят на съобщения на студенти денонощно и т.н.“ (жена)

„Не могат да се провеждат ефикасно практическите занимания“ (жена)

„Нямаш пълната представа на преподавателя към студента и обратно в някаква връзка“ (жена)

- Педагогически и организационни проблеми

„В онлайн лекцията или семинара е трудно да се включат всички студенти в обща дискусия, дори да се организира диалог“ (жена)

„Цялостното организиране на груповата работа при дистанционното обучение е по-сложно.“ (жена)

„Няма гаранция за самостоятелно изпълнение при решаване на учебни задачи и тестове, включително и при изпити“ (жена)

„Отрицателно е и свободата, която имат студентите по време на различните тестове. Това понякога е с негативно влияние, защото чрез преписване ние не показваме нашите знания и не можем да бъдем надеждно оценени“ (жена)

„Другото е, че чрез този вид обучение много от нещата за децата остават неясни. При малките деца – родителите трябва да се заемат със задачата на обяснението, те поемат отчасти учителската роля. При по-големите ученици и при студентите, това го правят самите учащи. Всички трябва повече да учат, което

обаче е проблем, защото при дистанционното обучение се губи мотивация. Мотивацията се губи, защото я няма учебната среда. Това е друг голям недостатък“ (жена)

„Недостатък на дистанционното обучение е, че избледнява връзката между преподавател и учащ. Това е нещо много важно за правилното оценяване и обратната връзка между преподавател и обучаващ се.“ (жена)

„По-трудно е разбирането и усвояването на самия материал като цяло“ (жена)

- Икономически проблеми

„Разработването на самите програми за дистанционно обучение с Интернет изискват повече време и пари за разработване. Освен това са необходими и доста средства за поддържане на техническите средства, с които се осъществява онлайн обучението“ (мъж)

„Дистанционното обучение създава условия за изостряне на икономически проблеми, като намалява възможностите на най-уязвимите групи – онези от по-бедните и селски райони и разширява пропастта между бедни и богати“ (жена)

- Здравословни проблеми

„Като отрицателна черта може да се отбележи и неблагоприятното влияние на дългите часове пред компютъра за здравето ни..“ (жена)

„От гледна точка на движението –Когато си на територията на университета можеш да излезеш в двора на свеж въздух, да се поразходиш. Когато имаш цял ден лекции и си стоиш в дома ти, силно ограничаваш своето движение – мотивацията за движение остава доста малка“ (жена)

„Стойката – в университета не можеш да си позволиш да стоиш легнал или в шантава поза. Докато си вкъщи можеш да лежиш, да си на бюро, на маса и на още много места из къщата, понеже никой не те гледа. А от всички тези места със сигурност има такива, които са непригодени за учене – това води до неправилна стойка и проблеми с гръбнака, гърба и кръста, които аз придобих по време на пандемията“ (жена)

„Цял ден пред телефоните или други технологии, което е вредно за здравето“ (жена)

СРАВНЕНИЕТО – дистанционно и/или присъствено обучение:

„И ако сега ме питат какво ще избира, бих избрала да се върна в университета, защото нищо не може да замени социалната комуникация с обществото, както и знанията, които получаваме на практика“ (жена)

„Мога да обобщя, че съм предимно доволна от качеството ми на обучение в университета. Оценявам старанието на всички преподаватели да спечелят нашия интерес чрез преподаване с интерактивни методи. Различните презентации и текстови материали, които ни изпращат по време на курса, са един надежден и практичен източник за натрупване на необходимите знания. Вярвам, че с повече желание за развитие, дистанционното обучение може да бъде ефективно и по нищо да не отстъпва на редовната форма на обучение.“ (жена)

„Като цяло след като изпаднах в тази среда осъзнах всъщност какво сме изпуснали и колко е важно обучението да си е в присъствена форма, защото по-хубаво от това няма и се надявам в скоро време нещата да се върнат по старо му“ (жена).

„За кратък период от време дистанционното обучение е перфектно, защото учебният процес не спира и държавата може да се справи по-добре с пандемията, която е настъпила. Но за дълъг период от време най-доброто обучение е присъственото. Този вид обучение създава по-мотивирани и добре образовани хора. Освен това създава много връзки, които са нужни както за психическото здраве на един човек, така и в бъдеще може да помогне за професионалната реализация. Тъй като всеки контакт е възможност – възможност за развитие на човешката личност или за професионалното развитие“ (жена)

„Според мен и присъственото обучение и дистанционното имат своите предимства и недостатъци и смятам че хибриден вариант би бил най-удачен за в бъдеще, след като приключи Ковид кризата и няма опасност за учениците и преподавателите.“ (мъж)

Изводи и обобщения

Цифровите технологии се интегрират все повече в преподаването и ученето, значително се увеличава качеството на образователните ресурси. Това създава предпоставки дистанционният формат на преподаване да има равностойно място с присъствените форми на обучение – редовна и задочна. Обучението в онлайн среда чрез използване на различни инструменти и техники и възможността за достъп и споделяне на информация, включително такава която интернет дава, има потенциал да

стимулира и допринесе за развитието на дигиталната грамотност. Този потенциал не би могъл да се постигне от само себе си – като следствие от виртуалните класни стаи, той изисква допълнителни усилия от студентите преподаватели, изисква тяхното активно участие.

Едно от предимствата на онлайн обучението, както беше показано и в менията на студентите, се състои в неговата гъвкавост. Вместо обучението да преминава в определено фиксирано място и време, с помощта на високите технологии то може да се осъществи на всяко място и по всяко време. В онлайн обучението се използват разнообразни изразни форми – видео, аудио, текст, тестове за знания и т.н., това на свой ред би могло да доведе до по-висока ангажираност и ефективност при разбиране и запомняне на информацията, тъй като подпомага участници с различни стилове на учене.

Така впоследствие цялото общество има полза, защото много повече хора успяват да получат образование. Затова тези предимства карат много учебни заведения да организират и провеждат дистанционни курсове на обучение, които постепенно придобиват голям дял и значение. Повечето от студентите подчертават редица прагматични неща, произтичащи от дистанционното обучение, които са свързани с по-добро разпределение на времето, по-малко пътуване, по-малко разходи, възможност да бъдеш на лекция от различни места като се включиш онлайн, предпазваш се повече от Ковид пандемията.

Последиците от промяната в начина на обучение в училищното и университетското образование могат да бъдат открити както в психологическото и емоционално състояние на учащите, така и в качеството на обучението, което ще получат. От една страна, липсата на личен контакт с преподавателите създава затруднения (според повечето студенти) за пълноценното усвояване на материала и навременно разясняване на възникнали неясноти. Много студенти и преподаватели в страната споделят, че онлайн уроците не протичат максимално ефективно и учебният процес се забавя и усложнява. От друга страна, липсата на контакт с връстници и слабата физическа активност също се отразяват негативно върху психологическото състояние, според студентите. Промяната в начина на живот в семействата могат да доведат до повече семейни конфликти, чувство на стрес и безпокойство.

В тази връзка трябва да се подчертаят и икономическите проблеми, свързани с поддържане на стабилна интернет връзка, както и висококачествени мобилни устройства, а това не всички семейства могат да осигурят. Не по-малко негативни са и здравословните проблеми, които произтичат от продължителното часове наред стоене пред компютъра: зрителни, неврологични, гръбначни. Трябва да се добавят и затрудненията, свързани с естеството на преподаване, затрудненията при трансформиране на учебното съдържание в електронен вид, създаване на среда, която да бъде стимулираща за студентите. Друг проблем е свързан и с дисциплината при учене, необходимостта да се притежават определени умения за управление на времето и поддържане на мотивация за разбиране и учене. В допълнение, за да се провежда дистанционно обучение, е необходимо участниците в процеса на обучение да притежават технически умения и да се чувства комфортно с технологиите.

Може да се каже, че въпреки съществуващите мнения, че дистанционното обучение влияе негативно на качеството на обучението, се оказва на практика, че то има сериозен принос и придобива все по-голяма популярност. Това е свързано с възможността за учене от разстояние и на различни възрасти. Дистанционното обучение позволява да бъдат обучавани голям брой учащи от сравнително малко преподаватели, а това влияе на намаляването на разходите. Освен това, желаещите да учат могат да осъществяват своето обучение независимо от местоживеенето и заниманията или професията, която имат и упражняват.

Почти всички участници в проведените фокус групи подчертават, че дистанционното обучение е ефективно, но те предпочитат да се върнат в университета и аудиториите, защото живеят контакт както с връстниците, така и с преподавателите е от голямо значение за социалното и менталното здраве, но също и за развиване на уменията, знанията и познавателните характеристики.

По отношение на *мерките* във висшите училища и тяхното прилагане с оглед подобряване на условията на дигиталното обучение, могат да се изведат няколко насоки:

- и в двата университета: ЮЗУ „Неофит Рилски“ и УНСС има въведени дигитални платформи, в които се провеждат лекциите и упражненията на студентите. Преподавателите влизат в съответния ден и час по разписание и преподават своята лекция пред студентите. Те могат да използват презентация, която са подготвили и да я качат в системата или да преподават по лекция в

Word формат, която са изпратили предварително. Друга често използвана практика по време на преподаване е онлайн видео, когато цялата лекция е записана предварително и се пуска на студентите. Най-често се използва директното общуване със студентите, когато те могат да задават въпроси, изискващи допълнителни уточнения; или пък преподавателите да поставят на обсъждане конкретен проблем или тема във формата на дискусия. Използваните дигитални системи позволяват постоянен зрителен контакт чрез камера, който осигурява визуална връзка през цялото време.

- От тази гледна точка основните усъвършенствания могат да се извършват по отношение по-оптималното поднасяне на информацията по време на лекции и упражнения; включване на повече дискусии, за да се разбере доколко е разбран преподавания материал, както и да се отворят обучителните практики към интерактивност, даване на конкретни, практически задачи, работа в екип и представяне на резултатите от екипната работа. Всичко това допринася за модернизиране на дигиталното обучение и поставянето му на реформирани основи.
- Друга насока за оптимизиране на дигиталното обучение е свързана с подобряване на дигиталната подготовка и умения на преподавателите по отношение възможностите на електронните платформи, както и начините, чрез които могат да усъвършенстват преподаването. В мненията, споделени от студентите, а и от лични впечатления, констатираме, че някои от преподавателите срещат затруднения с онлайн преподаването; това е свързано с възрастта, с продължителността на времето, през което преподавателите са били част от дигитализацията и са усвоявали дигитална грамотност, която включва различни умения и етапи. В този порядък трябва да се подчертае, че особено в първите месеци от Ковид карантината – месеците април-май 2020, повечето от преподавателите – както в средни, така и във висши училища, навлизаха постепенно в дигиталната култура и умения. В допълнение трябва да добавим, че всички учебни материали на българската образователна система са предвидени за присъствено обучение. Беше необходимо този арсенал от лекции, теми и материали да бъде преработен, така че от устна лекция да се превърне в дигитална, а това изисква време. Посочената съвкупност от обстоятелства извежда на преден план необходимостта от усъвършенстване на дигиталните

умения на преподавателите и съобразяването им с дигиталните платформи и техните възможности.

Дигитализацията на обучението в своята цялост, вече е факт, но е необходимо да се издига на ново ниво цялостното обучение и умения на преподаватели и студенти.

Заклучение

С реализирането на настоящия проект бяха постигнати обществено валидни научни резултати от фундаментално значение и с комплексен характер. Основният резултат кореспондира с целта на проекта и е свързан с натрупването на качествено ново знание за дигиталната грамотност, за наличието на дигитални умения и компетентности у различни социални групи от гледна точка на техния възрастов, образователен, професионален статус.

В тази връзка през втория етап на проекта са включени няколко различни метода: качествени – анализ на статистически данни, онлайн фокус групи; така и количествени методи, като: провеждане на количествено изследване с метода на пряката групова анкета. Целта на използването на посочените методи е да се получи разностранна информация, която да бъде основа за задълбочени изводи и анализи на ситуацията на дигиталната грамотност. В хода на провеждане на втория етап на проекта се използват и различни статистически данни и информация, основно от НСИ, за да се направи сравнение с резултатите, получени от използваните методи и статистическите данни, които се отнасят до изследваните теми в проекта.

Осъществените количествени изследвания имат основен принос за създаване на корпус от данни, свързани с мненията, оценките, очакванията и предпочитанията на респондентите от различни възрасти, етнос, образователен и професионален статус.

В рамките на проведения втори етап от проекта бе осъществено активно популяризиране на резултатите, свързано с участие в научни форуми – конференции, работни срещи, кръгли маси, семинари. Бе осъществено написване на статии в национални и международни издания: сборници от конференции, списания, както и написване на колективна монография.

Направеният анализ има потенциал за теоретичен и методологичен принос по проблематиката за дигиталната грамотност, която е много актуална в национален и международен контекст, особено като обект на социалните науки; същевременно тя е значима не само в научен, но и в обществен план. Проектът допринася за осветляването на основополагащи въпроси за научното познание и границите между отделните науки в контекста на все по-често обосноваване на онлайн общностите като част от екосистемите и социалната реалност или като културно въобразена според характерни представи, оценки и дефиниции на различни групи от хора.

В резултат от провеждането на проекта са очертани, анализирани и обобщени основните проблемни полета, свързани с темата за дигитализацията и дигиталната грамотност и умения, обсъдени са дискуссионни въпроси и проучвания.

Събраните емпирични материали, задълбоченият научен анализ и направените от екипа заключения подпомагат взимането на решения, свързани с образованието и образователните политики по посока усъвършенстване на дигиталната култура на младите хора.

Литература

Голбрайт, Дж. 1993 *Анатомия на властта*. София: Изд. Христо Ботев

Доверие в медиите 2021 <https://aej-bulgaria.org/trust-in-social-media/>

Adeyemon, E. (2009). Integrating digital literacies into outreach services for underserved youth populations. *Reference Librarian*, 50(1), 85-98.

Ala-Mutka, K., Punie, Y., & Redecker, C. (2008). *Digital competence for Lifelong Learning. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities*.
<http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC48708.TN.pdf>

Aviram, R. & Eshet-Alkalai, Y. (2006). Towards a theory of digital literacy: three scenarios for the next steps. *European Journal of Open Distance E-Learning*.
http://www.eurodl.org/materials/contrib/2006/Aharon_Aviram.htm

Carrington, V. (2005). The Uncanny, Digital Texts and Literacy. *Language and Education*, 19, 467–482.

Correia, A. M.R. and Teixeira, J.C. 2003 Information literacy: an integrated concept for a safer internet, *Online Information Review*, 27 (5), 311-20

- van Deursen, A. J. A. M., & van Dijk, J. A. G. M. (2009). Using the internet: Skill related problems in users' online behavior. *Interacting with Computers*, 21(5), 393–402.
- van Dijk, J. & Hacker, K. (2003). The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon. *The Information Society*, 19, 315–326.
- Erstad, O. (2005). *Digital kompetanse i skolen* (Digital literacy in the school). Oslo: University Press.
- Erstad, O. (2006). A new direction? Digital literacy, student participation and curriculum reform in Norway. *Education & Information Technologies*, 11, 415–429.
- Erstad, O. (2010). Educating the Digital Generation. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 1, 56–70.
- Eshet-Alkalai, Y., & Chajut, E. (2009). Changes over time in digital literacy. *CyberPsychology & Behavior*, 12(6), 713-715.
- Eshet-Alkali, Y., & Amichai-Hamburger, Y. (2004). Experiments in digital literacy. *CyberPsychology & Behavior*, 7(4), 421–429.
- European Union (2010). 2010 joint progress report of the Council and the Commission on the implementation of the 'Education and Training 2010 work programme'. *Official Journal of the European Union*, (2010/C 117/01) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:117:0001:0007:EN:PDF>
- Hague, C. & Williamson, B. (2009). *Digital participation, digital literacy and school subjects. A review of the policies, literature and evidence.* http://www.futurelab.org.uk/resources/documents/lit_reviews/DigitalParticipation.pdf
- ISTE (= International Society for Technology in Education) (2007). *Profines for Technology (ICT) Literate Students.* http://www.iste.org/Content/NavigationMenu/NETS/ForStudents/2007Standards/NETS-S_2007_Student_Profiles.pdf
- Jenkins, H., Clinton, K., Purushotma, P., Robinson, AJ., & Weigel, M, (2006). *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*, the John D and Catherine T MacArthur Foundation. http://www.digitalllearning.macfound.org/atf/cf/%7B7E45C7E0-A3E0-4B89-AC9C-E807E1B0AE4E%7D/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF
- Jones-Kavalier, B., & Flannigan, S. L. (2008). Connecting the digital dots: Literacy of the 21st century. *Teacher Librarian*, 35(3), 13-16.
- Krumsvik, R. (2008). Situated learning and teachers' digital competence. *Education & Information Technologies*, 13(4), 279-290.
- Lauhmann, N. 1988 Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives. In: Gambetta, D. *Trust: Making and Reaking Cooperative Relations*. Oxford: Basil Blackwell

Leu, D., Kinzer, C., Coiro, J., and Cammack, D. (2004). Toward a Theory of New Literacies Emerging From the Internet and Other Information and Communication Technologies. In R. Ruddell and N. Unrau (Eds), *Theoretical Models and Processes of Reading, Fifth Edition* (pp. 1570-1613). Newark, USA: International Reading Association.

Merchant, G. (2007). Writing the future in the digital age. *Literacy*, 41, 118–128.

Norris, P. (2001). Digital Divide? Civic Engagement, *Information Poverty & the Internet in Democratic Societies*. New York: Cambridge Press.

Punie, Y. (2007). Learning Spaces: an ICT-enabled model of future learning in the Knowledge-based Society. *European Journal of Education*, 42, 185–199.

Punie, Y. & Cabrera, M. (Eds.) (2006). *The Future of ICT and Learning in the Knowledge Society*. Luxembourg: European Commission.

Sefton-Green, J., Nixon, H., & Erstad, O. (2009). Reviewing approaches and perspectives on “Digital literacy”. *Pedagogies*, 4(2), 107-125.

OECD (2005). *The OECD Program Definition and Selection of Competencies* (2005).

The definition and selection of key competencies. Executive summary. 30. June, 2005. <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>

OECD (2010). *Are the New Millenium Learners Making the Grade? Technology use and educational performance in PISA*. Centre for Educational Research and Innovation.

Twist, J. & Withers, K. (2007). The challenge of new digital literacies and the ‘hidden curriculum’. *Emerging Technologies for Learning*. Vol 2, 27–39.

UNESCO (2008) *Competency Standards Modules. ICT Competency Standards for Teachers*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation. <http://cst.unesco-ci.org/sites/projects/cst/The%20Standards/ICT-CST-Competency%20Standards%20Modules.pdf>

Онлайн източници

НСИ. Данни <https://www.nsi.bg/bg/content/2822/%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B7%D0%B2%D0%B0%D1%89%D0%B8-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82-%D0%B7%D0%B0-%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8-%D1%86%D0%B5%D0%BB%D0%B8>

Digital Agenda for Europe
https://www.mtitc.government.bg/sites/default/files/lexuriserv_bg.pdf

Европейска рамка за дигитална компетентност на гражданите-DigComp. .
(<https://www.schooleducationgateway.eu/bg/pub/resources/tutorials/digitalcompetence-the-vital-.htm>).

Приложения

Приложение 1

Въпросник за емпирично проучване

Здравейте,

обръщаме се към Вас с молба за участие в научно изследване на тема: *Дигиталната медийна грамотност*. С него се цели да се разкрие състоянието на дигиталната грамотност и дигиталните умения, както и степента, в която съвременните хора ги притежават. Вие попаднахте в нашата извадка и мнението Ви е изключително ценно за нас. Анонимността Ви е гарантирана. Попълването на въпросника ще Ви отнеме около 5-10 минути. Изследването се провежда в рамките на Фонд „Научни изследвания“.

Попълването става с кликване върху избрания отговор.

Предварително Ви благодарим!

1. Кои от следните дигитални устройства притежавате?

- a) Настолен компютър
- b) Лаптоп
- c) Таблет
- d) Мобилен телефон
- e) Друго (моля, посочете).....

2. Какви Смарт устройства притежавате?

- a) Смарт телефон
- b) Смарт телевизор
- c) Робот за почистване
- d) Смарт домашна система (интелигентни домашни системи за управление на дома, Smart Home (Умен дом))
- e) Друго (моля, посочете).....
- f) Не притежавам нищо от това

3. Средно по колко часа на ден отделяте за различни дейности в Интернет?

Дейности свързани с:	До 1 ч	До 3 ч	До 10	Над 10	Не се отнася
Работата ми	1	2	3	4	5
Обучението ми	1	2	3	4	5
Поддържане на контакти	1	2	3	4	5
Самообразованието ми	1	2	3	4	5
Четене на вестници, списания	1	2	3	4	5
Четене на книги	1	2	3	4	5
Развлечения (филми, музика, компютърни игри)	1	2	3	4	5

4. Къде основно използвате интернет?

- a) На работа
- b) Вкъщи
- c) Навсякъде (имам мобилен интернет)

1. В кои от социалните мрежи, в които сте регистрирани, имате доверие към разпространяваната информация? (отбележете на всеки ред избрания от Вас отговор)

Социална мрежа	Имам доверие	Неутралност (нито Да, нито Не)	Нямам доверие	Нямам регистрация
Facebook	1	2	3	4
Twitter	1	2	3	4
YouTube	1	2	3	4
Instagram	1	2	3	4
Tik Tok	1	2	3	4
Snapchat	1	2	3	4
Facebook messenger	1	2	3	4
Apple iMessage	1	2	3	4
Друга (моля, посочете).....	1	2	3	4

2. Основни причини, поради които използвате социалните мрежи: (възможен е повече от един отговор)

- a) Осъществяване на разговори
- b) Информирание
- c) Любопитство
- d) За забавляване с игри
- e) Обучение
- f) Свързано е с работата ми
- g) Преодоляване на скуката / самотата
- h) Обвързване с някаква социална кауза
- i) Друго (моля, посочете).....

3. Вашите специални интереси в Интернет са: (възможен повече от един отговор)

- a) Изкуство (музика, филми и др.)
- b) Наука
- c) Красота и мода
- d) Спорт
- e) Технологии
- f) Готвене
- g) Здраве
- h) Образование
- i) Туризм
- j) Политика

- k) Игри
- l) Друго (моля, посочете).....

4. Ако някога сте попадали на кибертормоз към някого в социалните мрежи, каква беше неговата форма? (Възможен повече от един отговор)

- a) Кражба на профил (онлайн идентичност)
- b) Обидни коментари / послания / реч на омразата
- c) Публикуване или споделяне на снимки и / или видеоклипове, които уронват достойнството на човек и го представят в неблагоприятна светлина
- d) Разпространяване на лъжливи слухове или разпространяване на фалшива информация за лице с цел да се навреди или да се накърни репутацията
- e) Отправяне на заплахи/заплашителни съобщения
- f) Друго (моля, посочете).....
- g) Не съм попадал

5. Вие лично попадали сте в ситуация, в която да сте: (отбележете на всеки ред избрания от Вас отговор)

	Да	Не
получавали обидни коментари за Ваши постове	1	2
получавали злонамерени съобщения	1	2
жертва на кражба профил/имейл	1	2
станали жертва на някой, който да е използвал Ваши снимки/клипове без Ваше знание	1	2
обект на разпространение на слухове, които уронват Вашето достойнство и престиж	1	2

Следващият въпрос е насочен към темата за доверието към информацията в интернет?

6. Имате ли доверие на информацията в интернет?

- a) напълно се доверявам
- b) доверявам се отчасти
- c) обикновено не се доверявам

7. Ако изпитвате съмнения към дадена информация от интернет, в повечето случаи:

- a) търсите информация в други сайтове за потвърждаване
- b) оставате със съмнения, без да търсите допълнително информация
- c) напълно се доверявам

8. Имате ли предпочитания към определени сайтове за вашето информиране за текущите събития

- a) да
- b) не

9. Можете ли да отсеивате истинната от неистинната информация?

- a) Да, все още
- b) Отчасти
- c) Вече се затруднявам

10. В условията на Ковид-19 на кои източници на информация се доверявате най-много? (моля, посочете до три отговора)

- a) Телевизия
- b) Специализирани правителствени сайтове
- c) Специализирани световни сайтове
- d) Онлайн вестници
- e) Онлайн радио
- f) Социалните мрежи
- g) Традиционни вестници
- h) Близки и приятели
- i) Блогове на конкретни здравни лица
- j) Друго (моля, посочете).....

Следващите група от въпроси са свързани с конкретни дигитални умения

11. Как оценявате дигиталните умения на българското население?

- a) Високо ниво
- b) Средно ниво
- c) Ниско ниво

12. Как преценявате дигиталните си умения?

- a) Високо ниво
- b) Средно ниво
- c) Ниско ниво

13. Кои от следните умения притежавате (отбележете всеки верен отговор)

- a) Мога да използвам Интернет
- b) Мога да се свържа с WiFi мрежа
- c) Мога да отворя нов раздел в браузъра
- d) Мога да изтегля приложения
- e) Мога да инсталирам приложения
- f) Мога да свалям файлове
- g) Мога да качвам файлове

- h) Мога да регулирам настройките за поверителност
- i) Мога да попълвам онлайн формуляри
- j) Мога да създавам страници във Фейсбук
- k) Мога да работя с Интернет търсачки

14. Вие можете ли да: (отбележете всеки верен отговор)

- a) Контролирате кой да вижда съобщенията Ви
- b) Споделите видеоклип
- c) Създадете видеоклип
- d) Направите промени в онлайн съдържание на други
- e) Пишете коментари в социалните мрежи
- f) Направите уеб сайт
- g) Създадете блог
- h) Създадете влог
- i) Създате подкаст

15. Вашите родители:

- a) свободно използват интернет
- b) Само единият от тях използва интернет
- c) Не използват интернет
- d) Нямам родители

Информация относно онлайн обучението в условията на Ковид-19

16. Онлайн обучението според Вас:

осъществява се с високо качество	да	не	нямам мнение по въпроса
преподавателите се справят с изискванията	да	не	нямам мнение по въпроса
обучаващите се справят с онлайн съдържанието	да	не	нямам мнение по въпроса
обучаващите се нямат затруднения с онлайн средата	да	не	нямам мнение по въпроса
технологичната среда е на необходимото ниво	да	не	нямам мнение по въпроса
онлайн обучението се провежда пълноценно	да	не	нямам мнение по въпроса

17. Кои от следните дигитални форми се използват от преподавателите в процеса на онлайн обучението?

	Да	Не	Нямам мнение по въпроса
кратковременни видеоклипове за по-добро възприемане (Тик ток, Инстаграм)	1	2	3
стандартни видеоклипове с обяснително съдържание (Ютуб, фейсбук)	1	2	3
видеоуроци	1	2	3
Други (моля, посочете).....	1	2	3

18. Кой тип обучение е за предпочитане според Вас?

- a) Присъствено
- b) Онлайн
- c) Смесена форма
- d) нямам мнение

19. Кои от изброените неща са недостатъци при онлайн обучението? (възможен е повече от 1 отговор)

- a) Липсва живият контакт при обучението
- b) Липсва общуването между учащите
- c) Недостатъчно добра технологична среда
- d) Недостатъчно обучени преподаватели
- e) Учащите срещат затруднения
- f) Учебниците са пригодени за присъствено обучение
- g) Онлайн обучението е скъпо
- h) Друго (моля, посочете).....
- i) Нямам мнение

20. Вашият пол:

- a) Мъж
- b) Жена

21. Вашата възраст:

- a) 18-29
- b) 30-39
- c) 40-49
- d) 50-59
- e) 60+

22. Вашето образование:

- a) До средно
- b) Средно
- c) Висше
- d) С научна степен

23. Населено място

- a) столица

- b) областен град
- c) град
- d) село

Благодарим Ви за отзивчивостта и отделеното време!

Приложение 2

Теми за обсъждане във фокус групи

Дистанционното дигитално обучение и неговото качество в условията на Ковид ситуацията

1. Какво е качеството на провежданото дистанционно обучение?
2. Кои са положителните страни на този тип обучение?
3. Кои са отрицателните страни на дистанционното обучение?
4. По какво се различават присъственото и дистанционното обучение като формати на учене и преподаване?
5. Кой тип обучение е за предпочитане и защо?

